

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bakalářská práce

2012

Kristýna Greplová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Kristýna Greplová

**Práce se sociálně ohroženou rodinou
v České republice**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Kristýna Greplová**
Vedoucí práce: **Mgr. Miriam Kotrusová Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

GREPLOVÁ, Kristýna. *Práce se sociálně ohroženou rodinou v České republice*. Praha, 2012. 68 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Miriam Kotrusová Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem práce se sociálně ohroženou rodinou v České republice. Experti se shodují, že systém péče o ohroženou rodinu v ČR nedosahuje úrovně vyspělých zemí. Systém je roztržštěn mezi několik rezortů, neexistuje jednotný a vymahatelný standard kvality práce s ohroženou rodinou, chybí zde nezávislý řídicí orgán, který by dohlížel na dodržování Úmluvy o právech dítěte. Garantem pomoci ohroženým rodinám je stát, ale pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří by s rodinou intenzivně pracovali, je nedostatek, důsledkem je vysoký počet dětí v institucionální péči. Odborníci připravují reformní kroky na zefektivnění systému péče o ohroženou rodinu v ČR - preventivními programy a prací s rodinou se mají snížit počty dětí v ústavní péči.

V práci s ohroženou rodinou by měl státní sektor spolupracovat s nestátními organizacemi a společně usilovat o sanaci rodiny, čímž se snaží zachovat případně obnovit správnou funkčnost rodiny. Reforma na zefektivnění systému bude trvat několik let, ale již dnes v některých regionech ČR sektory spolupracují a společně poskytují programy sanace rodiny, čímž předcházejí, případně zkracují nařízení ústavní výchovy dítěte. Avšak i zde je sanace rodiny ohrožena a to zejména nedostatkem pracovníků státních orgánů a nesystematickým financováním nestátních organizací.

Abstract

This bachelor thesis deals with the work with socially vulnerable families in the Czech Republic. Experts agree that the system of care for vulnerable families in the Czech Republic is below the level of developed countries. The system is fragmented among several ministries, there is no uniform and enforceable standard of quality work with socially vulnerable families, there is no independent authority to oversee compliance with the Convention on the Rights of Child. Guarantor of help for socially vulnerable families is the state, but there is lack of social workers, who work intensively with the family. The result is the high number of children in institutional care. Experts prepare reform steps to streamline the system of care

for socially vulnerable families in the Czech Republic - the numbers of children in institutional care should reduce by preventive programs and work with a family.

The public sector should cooperate with nongovernmental organizations in working with socially vulnerable families, and together strive for redevelopment of families, which tries to maintain or restore proper functioning of the family. Reform to streamline the system will take several years, but sectors already cooperate in some regions of the Czech Republic and together provide family redevelopment programs, which precede or reduce institutional care of the child. But even here the redevelopment of family is threatened by small number of state workers and unsystematic funding of nongovernmental organizations.

Klíčová slova

rodina, dítě, sociálně ohrožená rodina, sociálně-právní ochrana dětí, nestátní neziskové organizace, sanace rodiny

Keywords

family, child, socially vulnerable families, social and legal protection of children, nongovernmental organizations, redevelopment of the family

Rozsah práce: 83 706 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Kristýna Greplová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Miriam Kotrusové Ph.D. za odborné vedení práce, za podnětné rady a čas, který mi věnovala. Chtěla bych poděkovat respondentkám za poskytnutí potřebných informací a za jejich práci s ohroženými rodinami. Dík patří i mým nejbližším, kteří mě v průběhu studia podporovali a vytvořili mi příjemné prostředí.

**Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce**

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

**PRÁCE SE SOCIÁLNĚ OHROŽENOU RODINOU
V ČESKÉ REPUBLICE**

STUDENT: Kristýna Greplová

KONZULTANT: Mgr. Miriam Kotrusová Ph.D.

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Předmětem bakalářské práce bude problematika práce se sociálně ohroženou rodinou. V bakalářské práci se budu zabývat preventivními programy pro zachování rodiny (např. nestátní neziskové organizace (NNO) o. s. HoSt Home-Start Česká republika a o. s. Barevný svět dětí se svou prací snaží předcházet nařízení ústavní výchovy dětí) i samotnou práci s rodinou s již odebraným dítětem (např. o. s. Amalthea zaměřuje své služby na rodiče, jejichž děti jsou umístěny v ústavní výchově). Zaměřím se na práci s ohroženými dětmi, konkrétně na práci orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a na NNO pracujícími s rodinami.

Ohrožené rodiny vlastními silami nevládají materiálně zabezpečit všechny své členy, neplní socializační funkci rodiny, či se při plnění rodinných funkcí potýkají se závažnými problémy. Sociálně-právní ochrana dětí (SPO) se zaměřuje především na děti, jejichž rodiče zemřeli, či neplní povinnosti rodičovské zodpovědnosti. Dále se zaměřuje zejména na děti, které zanedbávají školní docházku, požívají alkohol či jiné návykové látky, které spáchaly trestný čin nebo přestupek aj.¹ U ohroženého dítěte je jeho zdraví, jakožto komplexní stav tělesné, duševní a sociální pohody a schopnost vést sociálně a ekonomicky produktivní život, určitým způsobem ohroženo [Matoušek 2003].

SPO je soubor opatření, jejichž hlavním úkolem je ochrana práv a zájmů dítěte, zejména práv na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud soudem nezískala zletilost dříve. Hlavním hlediskem SPO je zájem a blaho dítěte, které nelze podřídit pod zájem jiných (rodičů). SPO zajišťuje právo dítěte na život, jeho příznivý vývoj, právo na rodičovskou péči a život v rodině, zajišťuje dítěti svobodu myšlení, právo na vzdělání atd. Povinností SPO je poskytnout pomoc v plném rozsahu všem dětem, které mají trvalý nebo povolený pobyt na území ČR, pro ostatní děti musí zajistit nezbytnou ochranu života, zdraví a uspokojení potřeb [Kahoun 2007].

OSPOD v roce 2002 přešly z okresních úřadů na pověřené obce. Zákonem mají dáno mnoho úkolů a zvládají pouze nutnou administrativu. Nemohou provádět soustavnou terapeutickou práci s rodinou, téměř jediným opatřením pro děti z ohrožených rodin se tedy stala ústavní péče [Matoušek 2007].

Krajský úřad (Magistrát hl. města Prahy) může podle §49 zákona č. 359/1999 Sb. udělit právnícké či fyzické osobě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. V ČR se

¹ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Část druhá: Základní zásady sociálně-právní ochrany dětí, §6

některé nově vznikající NNO snaží o sanaci rodiny, vytvářejí alternativní modely péče, ale jejich spolupráce se státem je mnohdy obtížná [Matoušek 2005].

2. Teoretická východiska

Práva dítěte

Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu nedosáhla zletilosti dříve. Česká republika má z mezinárodních dokumentů povinnost chránit děti před jakýmkoli násilím, chránit jejich zdraví a zájem. Povinnost chránit děti vyplývá i z Listiny základních práv a svobod, která zdůrazňuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých, výslovně upravuje, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, pokud jejich rodičovská práva nejsou soudem omezena. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní.²

Nestátní sektor v sociálních službách a jeho význam

Personál SPO je nedostatečný, nemohou se věnovat soustavné poradenské a terapeutické činnosti. V současnosti se jeden pracovník zabývá 400 i více rodinami ročně. Je tedy potřeba podporovat NNO, které se snaží vytvářet alternativní modely péče [Matoušek 2005]. Měly by se podporovat NNO, které vytvářejí programy sanace rodiny, kde rodinám pomáhají dobrovolníci. V zahraničí se již objevují programy, kde dobrovolníkům v závažnějších případech pomáhají profesionálové [Matoušek 2007].

NNO se většinou zaměřují na určitý okruh klientů, mohou proto s rodinou pracovat intenzivněji a lépe se přizpůsobit jejím specifickým potřebám. Např. dospívající riziková mládež má potřebu vzoru, se kterým by se mohla identifikovat. Pro mládež je důležité, aby jim vzor byl něčím blízký, aby byl ztělesněním postavy, pro niž existuje v dětském světě předem připravené schéma. Pokud toto místo není zaplněno nějakým dobrým vzorem, může ho zaplnit vůdce delikventního gangu [Matoušek 2005]. Proto jsou velmi důležité nestátní organizace, ve kterých s dětmi pracují mladí lidé, kteří jsou dětem blízcí a mohou se pro ně stát dobrým vzorem, např. úspěšný projekt Kámoš, který probíhá v občanském sdružení Barevný svět dětí.

² Zákon o rodině, Část druhá: Vztahy mezi rodiči a dětmi, Hlava druhá: Výchovná opatření, § 46 (2)

Preventivní opatření

V ČR je potřeba rozšířit primární prevenci. Hlavním nástrojem primární prevence je výchova a osvěta, která by se měla objevovat hlavně ve školách, médiích a v rodinách [Matějček 1992]. Preventivní programy sociálně-právní ochrany dětí by se měly zaměřit na lidi se zvýšenou pravděpodobností špatného zacházení s dětmi [Matoušek 2005]. Pokud poruchy v rodině již nastaly, měla by je co nejdříve rozpoznat sekundární prevence. Zde je potřeba rychle a dobře fungující záchytný systém, spolupráce poradenského a prováděcího systému. Terciární prevence by měla zajistit, že se špatný stav jedince nebude již dále zhoršovat, aby nevyústil v trvalou invaliditu [Matějček 1992].

3. Cíle bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je popsat a analyzovat, jakým způsobem se v České republice pracuje se sociálně ohroženou rodinou. Zaměřím se jak na práci státních orgánů (OSPOD) tak na nestátní organizace. Popíši práci a úlohu NNO pro práci s ohroženými rodinami, budu se zabývat organizacemi, které napomáhají zachovat či obnovit funkci rodiny a tím předcházejí nařízení ústavní výchovy. Dále se zaměřím na související legislativu, především zákon o rodině a o sociálně-právní ochraně dětí.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

Jak v České republice probíhá práce s ohroženou rodinou?

Jak se liší práce nestátních organizací pracujících s ohroženými rodinami oproti práci orgánům sociálně-právní ochrany dětí?

5. Předpokládané metody a prameny

V bakalářské práci zanalyzuji dostupné zdroje k dané problematice. Práce bude vycházet z odborné literatury a výzkumů zabývajících se prací s rodinou a výchovou dětí, dále z legislativy České republiky a mezinárodních opatření týkajících se dané problematiky. Mým zdrojem dat budou také zjištění z rozhovorů jak se zaměstnanci NNO tak se zaměstnanci OSPOD. V neposlední řadě provedu zúčastněné pozorování v nestátní organizaci, která pracuje s ohroženými rodinami.

6. Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

KAHOUN, Vilém. *Vybrané kapitoly k sociální práci : Sociální práce II.* 1. Praha : Triton, 2007. 282 s. ISBN 978-80-7387-064-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 224 s. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk; KOLOUCHOVÁ, Jarmila. *Osvojení a pěstounská péče.* 1. Praha : Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce.* 1. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby : Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení.* 1. Praha : Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi : Specifikace různých cílových skupin a práce s nimi.* 1. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

V Praze dne:

Konzultant: Mgr. Miriam Kotrusová Ph.D.

Student: Kristýna Greplová

Podpis:

Podpis:

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	15
Úvod.....	16
1 Uvedení do výzkumného problému	18
2 Výzkumné cíle a otázky.....	19
3 Metodologie	20
4 Teoretický a hodnotový rámec.....	23
4.1 Trh, stát a občanský sektor jako regulátory života společnosti.....	23
4.2 Rodina jako významný faktor socializace	25
4.3 Práva dítěte.....	27
5 Institucionální systém sociálně-právní ochrany dětí ČR.....	29
5.1 Zákonné vymezení sociálně-právní ochrany dětí ČR.....	29
5.2 Aktéři v práci se sociálně ohroženou rodinou v ČR.....	31
5.2.1 Sociálně ohrožená rodina.....	32
5.2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	33
5.2.3 Nestátní sektor v oblasti práce s ohroženou rodinou.....	34
5.3 Vývoj péče o ohroženou rodinu na našem území	36
5.4 Hlavní nedostatky současného systému péče o ohroženou rodinu v ČR.....	39
5.5 Cíle a plány transformace péče o sociálně ohroženou rodinu podle Národního akčního plánu	43
6 Současný průběh práce se sociálně ohroženou rodinou v ČR	45
6.1 Sociálně ohrožená rodina v práci státního sektoru.....	46
6.2 Práce se sociálně ohroženou rodinou ve spolupráci státního a nestátního sektoru	50

6.2.1 Nestátní organizace poskytující programy sanace rodiny - případová studie.....	53
Závěr	58
Summary	60
Použité zdroje	62
Seznam příloh.....	67
Přílohy	68

Seznam použitých zkratk

BSD – nestátní nezisková organizace Barevný svět dětí

EU – Evropská unie

HoSt - občanské sdružení Home – Star ČR nestátní nezisková organizace

MČ – městská část

MF – Ministerstvo financí

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MS – Ministerstvo spravedlnosti

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

MV – Ministerstvo vnitra

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

NAP – Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011

NNO – nestátní nezisková organizace

o. s. - občanská sdružení

OECD - Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj

ORP - obec s rozšířenou působností

OSN – Organizace spojených národů (UN - United Nations)

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

SPO - sociálně-právní ochrana

ÚV – ústavní výchova

VÚPSV - Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

WHO – Světová zdravotnická organizace

Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem práce se sociálně ohroženou rodinou v České republice. Tato problematika je diskutována i za našimi hranicemi, např. OSN kritizuje ČR za příliš mnoho dětí v institucionální výchově.¹ Ústavní výchova (ÚV) o dítě má být nařízena jen v krajních případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena a jiná opatření nevedla k obnovení funkce rodiny. V ČR je však mnoho dětí v ÚV z důvodu špatně fungujícího systému péče o ohrožené rodiny.

Ve své práci se budu zabývat ohroženými rodinami, které vlastními silami nezvládají zabezpečit všechny své členy, nebo se při plnění funkce rodiny potýkají se závažnými problémy. Ohrožené jsou rodiny dětí s nařízeným soudním dohledem, mohou sem patřit rodiny, ve kterých se o děti starají prarodiče aj. Zachování rodiny je jedna z nejdůležitějších podmínek pro správný vývoj jedince. V rodině dochází k prvotní socializaci dítěte, je zde vztahová podpora mezi členy rodiny. Trvalé rané vztahy jsou důležité pro zdravý vývoj dítěte. Pevné vztahy dítěte s prvotním pečovatelem (většinou s matkou) v něm vytvářejí pocit bezpečí. V těchto základních funkcích nebude rodina zřejmě nikdy nahraditelná.

U dětí vyrůstajících v ÚV se pečující osoby často střídají. Děti nemají blízkou osobu, se kterou by měly pevný a trvalý vztah. I po opuštění ústavu si tito mladí lidé berou svůj hendikep s sebou. Lidé z dětských domovů mají často problém zařadit se do běžného života, hůře navazují trvalé a harmonické vztahy, je pro ně těžké vyjádřit své pocity a jsou náchylnější ke konání kriminality. Komplikace v rodinném uspořádání, vzniklé výchovou v ústavním nerodinném prostředí, se mohou překlenout i do další generace.

V bakalářské práci popíši zákonné vymezení sociálně-právní ochrany dětí (SPO) a hlavní aktéry této oblasti. Dále se budu orientovat na vývoj SPO a hlavní nedostatky současného systému péče o ohroženou rodinu v ČR. V ČR mají pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) ze zákona dáno mnoho povinností a nemají prostor k soustavné práci s ohroženou rodinou. Jako častým řešením nefungujících rodin se stalo nařízení ÚV dětí. Proto je třeba podporovat nestátní neziskové organizace (NNO), které se zaměřují na práci s ohroženou rodinou a společně s OSPOD nabízejí programy sanace rodiny. NNO se specializují na určitý okruh klientů, proto mohou s rodinou dlouhodobě a intenzivně pracovat podle jejich potřeb, na což pracovníci OSPOD nemají čas.

¹ V práci se zabývám nařízenou ústavní výchovou, která se týká dětí bez závažných poruch chování a nevykazujících trestnou činnost.

V této práci se budu zabývat preventivními programy pro zachování rodiny v ČR. Zaměřím se na zkoumání toho, jak s ohroženou rodinou pracuje OSPOD a jakou pomoc rodinám nabízejí NNO. V bakalářské práci na základě případové studie popíši již probíhající spolupráci OSPOD s NNO. Spolupráci aktérů představím na programech sanace rodiny.

Téma jsem si vybrala na základě pracovních zkušeností v NNO Barevný svět dětí (BSD), kde od roku 2010 pracuji jako asistentka dětí z ohrožených rodin. BSD ve spolupráci s OSPOD ohroženým rodinám nabízí programy sanace rodiny, kde společně usilují o zachování rodiny. Na odborných seminářích BSD jsem se dozvěděla o (ne)efektivnosti fungování systému péče o ohroženou rodinu v ČR, proto jsem se rozhodla více se na tuto problematiku zaměřit.

1 Uvedení do výzkumného problému

System náhradní rodinné péče ČR řeší velmi málo případů skutečně osiřelých dětí. Jen 2 % dětí v dětských domovech jsou sirotci. Ostatní děti mají biologickou rodinu, se kterou by se mělo pracovat [Matoušek 2007b]. SPO nejčastěji řeší případy sociálně osiřelých dětí, jejichž rodiče se o ně nechtějí, neumějí, nebo nemohou postarat [Matějček 2002].

Sociálně ohrožené rodiny vlastními silami nezvládají materiálně zabezpečit všechny své členy, neplní socializační funkci rodiny, či se při plnění rodinných funkcí potýkají se závažnými problémy [Matoušek 2003a]. Míra ohrožení rodiny je posuzována podle hrozících dopadů na dítě. Potřeby ohroženého dítěte nejsou dostatečně naplňovány a dítě je vystaveno rizikovému chování [Mezirezortní skupina 2011]. U ohroženého dítěte je jeho zdraví, jakožto komplexní stav tělesné, duševní a sociální pohody a schopnost vést sociálně a ekonomicky produktivní život, určitým způsobem ohroženo [Matoušek 2003a].

ČR je dlouhodobě kritizována českými odborníky i nadnárodními organizacemi za neefektivní systém péče o ohroženou rodinu a následný vysoký počet dětí v institucionální péči. Např. v roce 2003 a 2011 Výbor OSN pro práva dětí vyjádřil nespokojenost s prováděním Úmluvy o právech dětí v ČR [UN 2003 a 2011]. OSPOD by měl zajišťovat především preventivní opatření vůči selhávání rodičovských funkcí a rozpadu rodiny, ale z důvodu vysokého počtu klientů na jednoho sociálního pracovníka, nemá prostředky k výkonu systémové práce s ohroženou rodinou [MV 2007]. Pracovníci OSPOD mají zákonem dáno mnoho úkolů a zvládají pouze nutnou administrativu. Nemohou provádět soustavnou terapeutickou práci s rodinou a téměř jediným opatřením pro děti z ohrožených rodin se stala ÚV [Matoušek 2007a].

Služby OSPOD mohou doplňovat NNO, které v sociálních službách „servisními postupy a metodami představují legitimní alternativu vůči státním organizacím“ [Frič 2001: 124]. NNO se zaměřují na specifický okruh klientů, mohou proto s rodinou pracovat intenzivněji a lépe se přizpůsobit jejím individuálním potřebám. V ČR již funguje několik NNO, které společně s OSPOD nabízejí programy sanace rodiny. Ale spolupráce NNO se státní sférou je v ČR mnohdy obtížná [Matoušek 2005].

2 Výzkumné cíle a otázky

Cílem bakalářské práce je zjistit a popsat, jakým způsobem se v České republice pracuje se sociálně ohroženou rodinou. Zaměřím se jak na práci státních orgánů (OSPOD) tak na nestátní organizace, které pracují s ohroženou rodinou, a na jejich vzájemnou spolupráci. Popíši práci a úlohu NNO, které se zaměřují na programy sanace rodiny, napomáhají zachovat či obnovit funkci rodiny a tím předcházejí nařízení ústavní výchovy dítěte.

Výzkumné otázky:

- Jak v České republice probíhá práce se sociálně ohroženou rodinou?
- Jak se liší práce nestátních organizací pracujících s ohroženými rodinami oproti orgánům sociálně-právní ochrany dětí?

3 Metodologie

Pro naplnění cílů mé bakalářské práce se jako nejvhodnější jeví přístup opírající se o kvalitativní výzkumný design, který umožní podrobný popis a porozumění zkoumaného společenského fenoménu [Silverman 2005]. Pro ověření a získání všech potřebných dat jsem využila kombinaci (triangulaci) metod. Primární data jsem získala z vlastních expertních rozhovorů a ze zúčastněného pozorování v NNO. Jako další zdroj informací pro zjištění stavu práce se sociálně ohroženou rodinou v ČR jsem využila analýzu dokumentů.

Nejdříve jsem se orientovala na odbornou literaturu zabývající se péčí o dítě a jeho potřebami a související legislativu. Dále jsem se zaměřila na dostupné vládní spisy, dokumenty českých i nadnárodních organizací a v neposlední řadě na výzkumy týkající se problematiky práce s ohroženou rodinou v ČR. Svou práci jsem doplnila např. výpověďmi pracovníků OSPOD pro Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Dokumenty jsem vyhledávala na internetových stránkách MPSV, či pomocí internetových vyhledávačů.

Při studiu dokumentů mohou původní data obsahovat chyby, či nemusí obsahovat všechny důležité informace [Jeřábek 1992], proto jsem zjištění z analýzy textů rozšířila a ověřila expertními rozhovory s pracovníky OSPOD a NNO. „Rozhovory obsahují vždy směs toho, co je, a toho, co si o tom respondent myslí. Pozorování naproti tomu představuje snahu zjistit, co se skutečně děje“ [Hendl 2008: 191]. Mým dalším zdrojem informací bylo zúčastněné pozorování v NNO, ve které již druhým rokem pracuji jako asistentka dětí z ohrožených rodin. Nevýhodou takto získaných informací by mohl být nedostatek objektivity. Na druhé straně, práce v organizaci, která pomáhá ohroženým rodinám a spolupracuje s OSPOD, mi dává možnost pozorovat jev ve svých přirozených podmínkách. Mohu zde získat velké množství informací o dané problematice [Jeřábek 1992].

Na základě poznatků z analýzy dokumentů a ze zjištění z expertních rozhovorů jsem v bakalářské práci popsala institucionální systém péče o ohroženou rodinu a jeho vývoj. Identifikovala jsem nedostatky současného systému a hlavní aktéry. Pokusila jsem se identifikovat jednotlivce i skupiny, kterých se daná problematika týká a kteří ji ovlivňují [Fiala 2000]. Zvláště jsem se zaměřila na hlavní aktéry (ohrožené rodiny, OSPOD a NNO) a na případové studii jsem představila jejich vzájemnou spolupráci. Pro případovou studii jsem si vybrala NNO, se kterými jsem se seznámila při práci v NNO BSD. Informace o programech sanace rodiny těchto NNO jsem si doplnila na jejich webových stránkách. V rámci případové studie zabývající se prací BSD s ohroženou rodinou a jeho spolupráci

s OSPOD jsem vypracovala expertní rozhovory, zdrojem dat bylo i zúčastněné pozorování v NNO BSD.

Expertní rozhovory

Pro bakalářskou práci jsem vypracovala expertní rozhovor s pracovnící NNO a s pracovnící OSPOD. První rozhovor jsem si domluvila v NNO Barevný svět dětí s koordinátorkou projektu Kámoš Bc. Martinou Tomanovou Dis., která má na starosti také spolupráci s OSPOD. Druhý expertní rozhovor jsem si domluvila na oddělení sociálně právní ochrany dětí Prahy 2, o kterém jsem od koordinátorky BSD věděla, že s NNO spolupracuje. Rozhovor jsem vypracovala s vedoucí oddělení Mgr. Martou Konvičkovou, která je také spoluautorkou knihy Sanace rodiny a dříve pracovala v NNO Střep o. s. - České centrum pro sanaci rodiny.

Expertní šetření bylo prováděno jako polostandardizované rozhovory. Připravila jsem si okruh témat a otázek, na které jsem se v rozhovoru orientovala. Se souhlasem respondentek jsem rozhovory nahrávala a následně přepsala do počítače.² Poznatky z rozhovorů jsem použila pro ověření a doplnění zjištění z dokumentů a především pro případovou studii spolupráce OSPOD (Praha 2) s NNO (BSD).³ Na zjištění z expertních rozhovorů v bakalářské práci odkazuji jmény respondentek: [Tomanová] a [Konvičková].

² viz příloha Ukázka expertního rozhovoru

³ viz kapitola 6.2.1

Tabulka č.1: Expertní rozhovory

Expertní rozhovory	NNO	OSPOD
Respondent	Bc. Martina Tomanová Dis. Koordinátorka projektu NNO Barevný svět dětí (BSD)	Mgr. Marta Konvičková Vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí Praha 2
Datum	26. března 2012	29. března 2012
Místo	Prostory BSD	Úřad MČ Praha 2, kancelář respondentky
Délka rozhovoru	1 hod	25 min
Průběh	Respondentky souhlasily se zvukovým nahráváním rozhovoru a jeho následným zpracováním do bakalářské práce. Velmi ochotně a otevřeně zodpověděly všechny položené otázky.	
Podmínky	První domluvený rozhovor byl na místě zrušen, jelikož koordinátorka musela sepsat odvolání k MPSV na udělení grantu. Samotný rozhovor probíhal plynule bez přerušení.	Respondentka měla málo času, musela napsat posudky k soudu, proto jsem na místě trochu pozměnila mé připravené otázky. Přesto jsem se dozvěděla všechny potřebné informace. Rozhovor byl krátce přerušen sociální pracovníci.
Atmosféra	Příjemné prostředí. Uvolněná atmosféra.	Nové moderní, ale neosobní kancelářské prostředí úřadu. Zřetelná byla časová tíseň pracovníků při domlouvání i v průběhu rozhovoru.
Jiné	Jako NNO se potýkají s nedostatkem financí.	Nové prostředí tohoto OSPOD nabízí soukromí při práci s rodinou. Potýkají se s nedostatkem personálu a následnou časovou tísní.

4 Teoretický a hodnotový rámec

4.1 Trh, stát a občanský sektor jako regulátory života společnosti

Život lidí a lidských společností je ovlivňován mnoha faktory. Veřejná politika v demokratických společnostech s tržní ekonomikou se zaměřuje především na trh, správu a občanský sektor. „Každý z nich má své výhody i nevýhody; každý z nich má i specifické domény svého efektivního uplatnění; efektivita každého z nich závisí i na tom, do jaké míry jsou jejich regulační účinky navzájem sladěny“ [Potůček 2005: 113].

Kvůli neziskovosti zajišťuje produkci veřejných statků a služeb **státní sektor**, jehož posláním „je předcházet tržnímu selhávání a řešit důsledky selhávání trhů, které se projevují v ekonomickém a sociálním rozvoji“ [Duben 2000: 163]. „Stát přebíral odpovědnost za stále větší rozsah veřejně prospěšných služeb (...) Ukázalo se, že poskytování těchto služeb státem není dost efektivní a že se neřeší dost závažné sociální problémy nebo specifické problémy menších sociálních skupin, jež mohly vyústit v sociální napětí. Uplatňovaný systém příliš zatěžoval daňové poplatníky, vedl k nárůstu byrokracie a k sociální pohodlnosti některých příjemců sociálních dávek“ [Duben 1996: 91].

Teorie selhání státu analyzuje jako příčiny neúspěchů vlád: omezené informace, které mají vlády k dispozici; omezenou kontrolu vlád nad dodržováním opatření soukromého sektoru a nad jejich byrokratickým aparátem [Duben 2000]; nedostatky volebních systémů; odcizení zvolených politických reprezentantů jejich voličům; roli médií a politického lobbingu v ovlivňování politického rozhodnutí [Potůček 2005]. Důsledkem je, že státní organizace neposkytují předpokládaný efekt pro společnost, ztrácí se smysl jejich existence, objevuje se dokonce pohrdání spotřebitelem. Dalším následkem selhání státu je nadbytečná či naopak nedostatečná produkce některých veřejných statků a služeb [Duben 2000].

Občanský sektor vyvažuje nedostatky trhu a státu. Nestátní sektor se nachází mezi tržním sektorem, státním sektorem a mezi neformální sférou (rodinou) [Schaad 1998]. „Stát ani trh jednoduše nejsou schopni svými silami saturovat značnou část velice diferencovaných potřeb lidí v moderních společnostech. Proto musí nastoupit NO, aby vzniklý servisní deficit odstranily“ [Frič 2001: 81].

NNO „iniciují skupiny jednotlivců, které pocítují nedostatek určitého veřejného zboží, u kterého vláda nenašla adekvátní řešení (...) Z dlouhodobého hlediska nemohou nahrazovat

trh či státní správu v jejich podstatných funkcích, mohou je ale vhodně a v mnoha případech i nezastupitelně doplňovat” [Potůček 2005]. Jsou efektivnější v oblastech, kde je potřeba vcítění se do potřeb klientů, okamžitá pomoc jednotlivcům a kde je vyžadována práce dobrovolníků. Prostřednictvím NNO se realizují činnosti, o něž mají lidé zájem a v nichž se chtějí realizovat. NNO rozvíjejí politickou kulturu, jejich podíl roste i na hospodářské oblasti, kde jsou zaměstnavateli, spotřebiteli a producenty služeb [Potůček 2005].

Selhání občanského sektoru se projevuje v nedostatečné kapacitě pro řešení rozsáhlých úkolů [Potůček 2005]. NNO selhávají z důvodu filantropické nedostatečnosti, kdy se dárci obávají, že jejich dotace nepovedou k rozsáhlejšímu poskytování kolektivních statků, nebo že další dárci (stát) své dotace stáhnou. Selhání občanského sektoru může nastat, pokud se zaměřuje jen na určité problematiky, nebo např. když NNO nemá nedostatečně vzdělané pracovníky [Skovajsa 2010].

V každé společnosti se jednotlivé sektory musí vzájemně doplňovat, vyrovnávat své nedostatky a společně spolupracovat. Stát v tomto kontextu má uspokojit požadavky většiny, občanský sektor pak požadavky těch, kteří nemají většinovou podporu. Dnes se od NNO očekává, že převezmou úspěšnou praxi ziskových organizací [Skovajsa 2010]. Inovace probíhá i ve veřejné správě a stát přestává být monopolním dodavatelem služeb veřejnosti [Potůček 2005].

V oblasti práce s ohroženou rodinou má největší vliv státní sektor. Naopak trh nemá o tuto sféru velký zájem. Stát je garantem poskytování pomoci ohroženým rodinám. Ale práce OSPOD s ohroženými rodinami je nedostatečná a je třeba práci státu doplňovat službami NNO. Nejohroženější by často bez pomoci NNO byli odkázáni pouze sami na sebe. Nestátní sektor je autonomním partnerem státu, který pomáhá zabezpečovat služby pro občany. Stát by měl podporovat NNO a tržní prostředí by rozhodlo, které služby jsou efektivnější [Frič 2001].

4.2 Rodina jako významný faktor socializace

Výchova dítěte během prvních let života je jen stěží možná mimo rodinu [Matoušek 2003a]. Dítě chce přirozeně sdílet svoje pocity bezpečí, jistoty a vzájemnosti, a proto je pro něj velice důležitá mateřská osoba [Vaníčková 2010]. Dítě touží po lásce, náklonnosti a objetí od dospělého člena rodiny [Ryanová 1996]. Nejlépe se cítí ve skupině, která ho přijímá a chce. Je ovlivňováno rodinnou atmosférou, hlavně vztahy v rodině a způsobem, jakým jsou vztahy vyjádřeny [Elliott 2002]. „Přilnutí k rodičům je prvním a zřejmě nejdůležitějším vztahem dítěte“ [Crittenden 1998]. Dětem v ÚV se nedostávají tyto podmínky pro správný vývoj.

Na formující se osobnost mají rané vlivy v dětství větší dopad než zkušenosti v pozdějším věku. První autority předávají dítěti své představy, jak má žít svůj život [Čepická 2006]. „Psychologický výzkum v posledních desetiletích prokázal, že socializační vývoj dítěte je svým způsobem předznamenán v osobnostech jeho rodičů dávno před jeho narozením. Vedle materiálních podmínek, do nichž se dítě narodí, jsou to především tzv. rodičovské postoje jeho prvních vychovatelů (...) podstatnými složkami jsou zkušenosti s vlastními rodiči v kojeneckém a batolecím věku, pocit životní jistoty v jejich blízkosti ...“ [Matějček 2000].

"Způsob, jakým je o dítě pečováno, má zásadní vliv na jeho vývoj a pozdější fungování ve společnosti" [Matoušek 2010], jelikož rodina nejen reprodukuje dítě jako živočicha, ale zároveň mu pomáhá začlenit se do kultury a společnosti [Matoušek 2003b]. Některé funkce rodiny postupně zeslábly, jiné přešly na sociální stát. Stále však v rodině probíhá prvotní socializace dítěte a je zde vztahová podpora mezi členy rodiny. V těchto základních funkcích nebude rodina zřejmě nikdy dokonale nahraditelná [Matoušek 2010].

“S průmyslovým rozvojem ve společnosti docházelo k podstatným změnám v životních podmínkách lidí (...) jsou doprovázeny neustálým narůstáním sociálních nejistot a rizik jak pro jednotlivce tak i pro jednotlivé skupiny obyvatelstva. Člověk se dostává neustále do nových rizikových situací a je obtížné většinou zcela nemožné, aby sám nesl tíži a důsledky těchto nejistot a rizik. Je proto logické, že nastupuje společnost, aby jej těchto rizik buď zbavila vůbec, nebo jejich důsledky alespoň podstatným způsobem omezila, ať již předcházením takových situací, jejich odstraňováním nebo alespoň jejich zmírňováním” [Duben 2000: 189].

Myšlenka nutnosti chránit rodinu je obsažena již ve Všeobecné deklaraci lidských práv, kde se píše, že rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.⁴ Podpora rodině by měla být poskytnuta zvláště k jejímu založení a po dobu, kdy odpovídá za péči a výchovu nezletilých dětí.⁵ Narození a výchova dítěte znamenají zvýšení rodinných výdajů. Zejména nízkopříjmové rodiny mají potíže postarat se o děti, zajistit jim vhodnou výživu, vzdělání a zdravotní péči. Rodiny s více dětmi a neúplné rodiny jsou více ohrožené sociálním vyloučením. V dysfunkčních rodinách se mají chránit zvláště zájmy dětí. Sociálně ohroženým rodinám pomáhají programy sanace rodiny, které prací s rodinou řeší ohrožení práv některého člena rodiny např. zneužíváním či týráním [Tomeš 2010].

Podle mezinárodních úmluv se prosazovala nutnost ochrany dětí pro jejich nezralost a pro zaručení jejich správného vývoje. „...formou ochrany bylo především odnětí dítěte problémové rodině. Po přijetí Úmluvy OSN o právech dítěte v roce 1989 se v Evropě začal klást důraz na sanaci problémových rodin“ [Tomeš 2010: 248]. Podle této úmluvy není rodina pouze základní jednotkou společnosti, rodina je především přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí. Rodina musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.⁶

⁴ Všeobecná deklarace lidských práv

⁵ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

⁶ Úmluva o právech dítěte

4.3 Práva dítěte

Jednou z hlavních hodnot moderní společnosti je chránit práva dětí. Dětem, jakožto jedné z nejzranitelnějších společenských skupin, musíme poskytnout ochranu, dát jim jistotu a bezpečí pro jejich zdárný a všestranný vývoj. Je potřeba chránit děti a jejich práva, jelikož jsou tělesně i duševně nezralé, nedokážou hájit své základní potřeby ani o nich samy rozhodovat. Potřebují odpovídající ochranu před narozením i po něm. Společnost nemůže přehlížet podmínky dětí, protože v dětství se formuje osobnost člověka, která ovlivní celý život. ČR má z mezinárodních dokumentů povinnost chránit děti před jakýmkoli násilím, chránit jejich zdraví a zájem. Listina základních práv a svobod zdůrazňuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých, výslovně upravuje, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, pokud jejich rodičovská práva nejsou soudem omezena.⁷

V Deklaraci práv dítěte se píše: „Dítě potřebuje k plnému a harmonickému vývoji své osobnosti lásku a porozumění. Pokud je to možné, má vyrůstat v péči svých rodičů, kteří jsou za ně odpovědní, a v ovzduší přízně, morálního i materiálního zabezpečení; dítě v útlém věku může být odloučeno od své matky pouze za výjimečných okolností. Společnost i úřady jsou povinny poskytovat zvláštní péči dětem bez rodičů a dětem bez přiměřených prostředků k životu. Finanční podpora státu a jiná pomoc dětem z početných rodin je žádoucí.“⁸

Podle Úmluvy o právech dítěte při jakékoli činnosti týkající se dětí je nejdůležitější jejich zájem. Každé dítě má právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj. Výchova má rozvíjet osobnost dítěte, jeho nadání rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu. Stát má zajistit, aby žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Jestliže dítě bylo obětí zanedbávání, týrání či jiných forem nelidského zacházení, má právo od státu získat všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace, a to v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte.⁹

Evropská úmluva o výkonu práv dětí podporuje příležitost dětí vykonat svá práva zejména v řízení v rodinných věcech. Děti, které mají již dostatečnou schopnost chápat situaci, by měly být náležitě informovány, mají dostat prostor k vyjádření svého názoru a

⁷ Listina základních práv a svobod

⁸ Deklarace práv dítěte

⁹ Úmluva o právech dítěte

názory dětí mají být náležitě brány v úvahu. Zvláště u řízení, které se týká dítěte, je soud povinen konat rychle, aby nedošlo ke zbytečným průtahům.¹⁰

Všechny děti mají právo na lásku, bezpečí, výchovu a vzdělání, na zdravotní a sociální péči a další podmínky, které jsou nezbytné pro jeho zdravý psychosociální vývoj [Matějček 2002]. „Každé dítě má právo na ochranu před všemi formami násilí, a proto je třeba včas detekovat rizikové rodiny a zprostředkovat jim pomoc“ [Vaníčková 2006: 120]. Podle dnešního paradigmatu je pro dítě nejlepší péče poskytovaná jeho biologickými rodiči. “Proto se zdůrazňuje sanace problémových rodin jako krok, který musí předcházet odnětí dítěte rodině“ [Tomeš 2010: 249].

¹⁰ Evropská úmluva o výkonu práv dětí

5 Institucionální systém sociálně-právní ochrany dětí ČR

Jedním z nedostatků systému SPO v ČR je nesoulad v terminologii. Pro připravované reformní kroky Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) vymezilo alespoň v minimálním rozsahu základní pojmy:

- **Ohrožené jsou děti**, jejichž potřeby nejsou naplňovány v dostatečné míře. Tato míra je posuzována individuálně a v souladu se základními principy Úmluvy o právech dítěte.
- **Ohrožené rodině** hrozí selhání v některé z jejích základních funkcí. Míra ohrožení je přitom posuzována s ohledem na dopad takového selhání na dítě.
- **Péče o ohrožené děti** jsou aktivity směřující k zajištění jejich potřeb. Péče má zahrnovat i aktivní zapojení dítěte do řešení vlastní nepříznivé situace. SPO je v tomto pojetí pouze jedním z nástrojů péče o ohrožené dítě.
- **V rodinném prostředí** nejsou přítomny žádné „cizí prvky“, které se v běžné rodině nevyskytují.
- **Právo dítěte na život ve vlastní rodině** je vymezeno vůči státu jako garanta péče o ohrožené děti. Rodina nesmí zásadně být o toto právo ochuzena, stát má být především garantem podpory a pomoci rodině jako celku. V případě selhání rodiny je stát zodpovědný za kvalitu opatření přijímaných ve prospěch dítěte [MPSV 2008].

5.1 Zákonné vymezení sociálně-právní ochrany dětí ČR

Podle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud soudem nezískala zletilost dříve. Sociálně-právní ochrana dětí je soubor opatření vymezených zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jejichž hlavním úkolem je ochrana práv a zájmů dítěte. Zejména právo dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. SPO náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem na území ČR.

Předním hlediskem SPO je zájem a blaho dítěte. SPO se zaměřuje především na děti, jejichž rodiče zemřeli, či neplní povinnosti rodičovské zodpovědnosti, což je podle Zákona o rodině souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Zákon o rodině také upravuje, že rodičovská zodpovědnost může být omezena jedině soudem. SPO se dále zaměřuje na děti, které zanedbávají školní docházku, spáchaly trestný čin nebo přestupek, požívají alkohol či jiné návykové látky aj.

Zákon o SPO určuje specializované orgány k poskytování SPO. Orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) jsou: obecní úřady obcí s rozšířenou působností (ORP), obecní úřady, krajské úřady (Magistrát hl. města Prahy), MPSV a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. SPO zajišťují také obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro SPO dětí (zřizované starostou ORP) a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem SPO pověřeny. Krajské úřady (případně komise) vydávají rozhodnutí o udělení pověření k výkonu SPO dětí fyzickým a právnickým osobám. MPSV vede evidenci pověřených osob.

Dítě má právo požádat OSPOD a pověřená zařízení o pomoc při ochraně svých práv a jejich pracovníci jsou povinni poskytnout mu odpovídající pomoc. Podle zákona má dítě právo pro účely SPO svobodně vyjadřovat své názory při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají. Vyjádření dítěte se věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.

Rodiče (či jiná odpovědná osoba za výchovu dítěte) jsou povinni spolupracovat s OSPOD při ochraně zájmů a práv dítěte. Rodič má právo při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc OSPOD a další pověřené instituce a ty mají povinnost v rozsahu svého pověření tuto pomoc poskytnout. Každý je oprávněn upozornit OSPOD na porušení povinností nebo zneužití práv rodičovské zodpovědnosti a na neschopnost rodičů plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti.

Zákon o SPO upravuje dále preventivní a poradenskou činnost, opatření na ochranu dětí atd. Zákonem o SPO mají jednotlivé OSPOD dáno mnoho povinností. Např. obecní úřad je povinen vyhledávat ohrožené děti; působit na rodiče, aby plnili povinnosti rodičovské zodpovědnosti aj. Úřad ORP je povinen poskytnout rodiči pomoc i po umístění dítěte do zařízení, zejména má pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte rodině. ORP podávají návrh soudu na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, na nařízení, prodloužení nebo zrušení ÚV, na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Mají povinnost vést evidenci a spisovou dokumentaci dětí, kterým se poskytuje SPO. Úřad ORP na vyžádání podává státnímu zastupitelství zprávy o poměrech dítěte, má sledovat dodržování práv dítěte ve školských zařízeních pro výkon ÚV a ochranné výchovy atd.

5.2 Aktéři v práci se sociálně ohroženou rodinou v ČR

Mezi poskytovateli služeb pro ohrožené rodiny v ČR nalezneme státní i nestátní organizace. Vlivným aktérem jsou mezinárodní organizace a odborná veřejnost. Na celostátní úrovni probíhají aktivity v rámci jednotlivých ministerstev. Největší podíl činností spadá pod MPSV, které se přihlásilo k převzetí odpovědnosti za hledání řešení problémů v SPO. Na místní úrovni obce vykonávají přímý výkon sociální a terénní práce [MPSV 2008]. Přímý vliv na práci s ohroženou rodinou mají především OSPOD, NNO, ústavy péče o děti, lékaři a pedagogičtí pracovníci. Významným aktérem jsou i soudci, na základě jejichž rozhodnutí jsou děti posílány do ÚV.

Hlavním mezinárodním aktérem, který se zabývá problematikou práce se sociálně ohroženou rodinou ČR, je např. OSN. Výbor pro práva dítěte OSN kritizuje ČR především za odebírání dětí z rodin, za nesystematické financování NNO a absenci řídicího orgánu na národní úrovni SPO [UN 2003 a 2011]. Pro členské země nadnárodní organizace vypracovávají doporučení pro z kvalitnění systému péče o ohrožené rodiny.

Tabulka č.2: Aktéři SPO

Aktéři veřejného sektoru Zákonodárná, výkonná a soudní moc:	Aktéři občanského sektoru	Mezinárodní aktéři
Krajský a obecní úřad	Média	EU
MF	NNO	Evropská komise
MMR	Odborná veřejnost	OECD
MPSV	Ohrožené rodiny	OSN
MS	Pedagogicko-psychologičtí pracovníci	Rada Evropy
MŠMT	Pediatři	WHO
MV	Školy	
MZ	Ústavní zařízení pro děti	
OSPOD		
Policie		
Soudy		
Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí		
Veřejný ochránce práv		

11

¹¹ Zdroj: [MPSV 2008]; [MV 2007]; [Rozum a cit 2009]

5.2.1 Sociálně ohrožená rodina

Pro příznivý vývoj dítěte v psychicky zdravou a zdatnou osobnost je třeba uspokojovat nejen jeho biologické potřeby ale i základní psychické potřeby. Tyto psychické podmínky pro správný vývoj sepsali profesori Matějček a Langmeier: potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů. Potřeba stálosti, řádu a smyslu v podnětech. Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů. Potřeba identity (společenského uplatnění a společenské hodnoty) a potřeba životní perspektivy. Všechny tyto potřeby dítěte jakožto sociálního tvora nejlépe uspokojuje funkční rodina [Matějček 1994].

Sociálně ohrožené rodině hrozí selhání v některé z jejích základních funkcí [MPSV 2008]. Mezi ohrožené rodiny patří častěji rodiny neúplné. Téměř 40 % dětí v ÚV již v předškolním věku žilo v neúplné rodině. Rodina s odebraným dítětem měla často již dřívější zkušenost se sociálními službami, někdy i před narozením dítěte. Výchovné prostředí v rodinách s odebraným dítětem bývá označováno za nestabilní – většinou se jedná o změnu škol a příchod nových vychovatelů (hlavně nevlastních otců) [MV 2007].

Rizikovými faktory pro rodinu jsou významná ztráta člena rodiny, rodiče chronicky nemocní (tělesně nebo duševně, včetně závislosti na návykových látkách), nedostatečná komunikace v rodině, rodiče příliš autoritativní nebo naopak nadměrně benevolentní a rodiče zanedbávající péči o dítě [Hamanová 2006]. Rizikovou situací pro rodiny je rozvod a nechtěnost dítěte v těhotenství či po jeho narození. Zvýšené riziko sociálního ohrožení je u rodin, kde rodiče byli postiženi psychickou deprivací v dětství. Raná psychická deprivace často způsobí citovou dysfunkci. Tito lidé pak nejsou schopni lásku dávat ani přijímat. Neumějí vyjádřit mileneckou lásku ani lásku k dětem. Studie prokázaly, že „děti vychovávané bez lásky předávají ne-lásku z jedné generace na druhou (...) lidé v dětství krutě trestáni, se sami dopustí hrubého násilí na vlastních dětech častěji než ti, kdo takto trestáni nebyli“ [Matějček 1994: 26].

Správná funkčnost rodiny je velice významná pro příznivý vývoj osobnosti dítěte. Psychické deprivace z raného dětství mají mnohem větší negativní vliv na dítě než pozdější psychická traumata a stresy. Velký vliv na osobnost dítěte mají jeho prvotní vychovatelé, ale nelze všechny příčiny vývoje dítěte přičítat pouze jim. „To je nepřípustné zjednodušování poměrů, které jsou v realitě daleko komplexnější. Matky sice mohou - právě v raném dětství - mít nejužší kontakt s dítětem a v důsledku této blízkosti na něj mít velký vliv. Nežijí však

v sociálním vakuu (...) nesmíme rodiče vidět izolovaně od jejich bližšího i vzdálenějšího sociálního okolí. Na světě, který je obklopuje, bude v nikoli nepodstatné míře záviset, zda najdou podporu a s její pomocí budou moci dostát své povinnosti výchovy, nebo zda budou ještě více ztrácet jistotu a budou totálně vyčerpáváni následkem sociálních konfliktů, jimž jsou sami vystaveni, takže jim nezbývá žádná energie, aby byli svým dětem 'dobrymi' rodiči (...) rodiče - na základě vlastního dětství a těžké sociální situace, ve které se jako dospělí nacházejí - jsou v podstatě sami 'obětí' a závazků ke svým dětem dostát nemohou. Tím není míněno, že rodiče nenesou vůbec žádnou odpovědnost za zdar svých dětí (...) nesmíme zjednodušujícím způsobem prohlašovat jedinou osobu za 'vinnou' " [Rauchfleisch 2000].

Mezi společenské rizikové faktory ohrožující správnou funkčnost rodiny patří: „chudoba, příležitost k nelegálním činnostem, negativní vzory v okolí, glorifikace rizikového a negativního chování v médiích, legální přístup ke zbraním, nízká úroveň vzdělání, nezaměstnanost“ [Hamanová 2006: 16].

5.2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Hlavním garantem pomoci ohroženým rodinám je stát, který přenesl na úřady ORP nejdůležitější část ochrany dětí - terénní sociální práci [MPSV 2008]. V práci s ohroženými rodinami má hlavní úlohu OSPOD. „*U nás - jako pro OSPOD je specifické to, na rozdíl od poskytovatelů sociálních služeb, že my jako garant výkonu sociálně-právní ochrany státu, musíme být v kontaktu a sledovat na prospívání dětí i v případě, když rodiče mají zájem spolupracovat i v případě, když nemají zájem spolupracovat*“ [Konvičková]. OSPOD má ve spolupráci s ostatními institucemi jako jsou školy, policie aj. konat opatření pro zlepšení životní situace dětí a jejich rodin [MV 2007]. Avšak pracovníci OSPOD mají dáno zákonem mnoho povinností a práce s ohroženou rodinou není nejčastější náplní OSPOD. Např. OSPOD MČ Praha 2: „*Nejvíce jsme ve styku s rodinami, kde se řeší úprava poměrů dětí (...) rodiče vidí svoje problémy mezi dospělými a nevidí potřeby svých dětí - tak ty jsou hodně náročné a potřebují taky hodně péče*“ [Konvičková].

Protože především obecní úřady mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v SPO a pomoci zákonným zástupcům.¹² OSPOD mají aktivně vyhledávat ohrožené děti, působit na rodiče tak, aby plnili povinnosti rodičovské

¹² viz kapitola 5.1

zodpovědnosti [Matoušek 2005]. Cílem SPO je předcházet vzniku problémů či jejich zhoršování. Hlavními nástroji SPO jsou: poradenská, výchovná a vyhledávací činnost. Zaměstnanci OSPOD mají pracovat s rodinami a dalšími příslušnými orgány na zlepšení rodinného prostředí. Měli by se zabývat hlavně preventivní a poradenskou činností. Pokud se situace v rodině nelepší, podává OSPOD návrh k soudu na nařízení výchovného opatření, ÚV apod. [Kahoun 2007].

OSPOD v roce 2002 přešly z okresních úřadů na ORP a počet pracovníků se snížil o více než 20 % [MV 2007]. Převodem byl splněn požadavek adresnosti sociálních služeb, ale OSPOD nejsou dostatečně personálně a odborně vybaveny a ne všechny úřady jsou schopny zajišťovat ochranu ohrožené rodiny dostatečně¹³ [MPSV 2008]. OSPOD oproti NNO má „*mnohem větší šíři problematiky a málo prostoru pro detailní práci s rodinou (...) větší tíhu zodpovědnosti rozhodování, protože komise v rámci OSPOD je samozřejmě spojena s mocí. Mocí o kterou by se mělo dítě v ohrožení opřít*“ [Konvičková].

5.2.3 Nestátní sektor v oblasti práce s ohroženou rodinou

Podle zákona o SPO mohou nestátní subjekty (např. občanská sdružení) na základě pověření vydaného krajským úřadem plnit určité úkony v SPO dětí. NNO jsou nepodnikatelské subjekty, které spolu se státem sledují cíl pomoci občanům. Tyto organizace posilují povědomí občanské odpovědnosti a solidarity při řešení konkrétních, místně a časově daných sociálních problémů [Tomeš 2010].

NNO často využívají práci dobrovolníků, jejich služby jsou proto levnější a efektivnější než státní či podnikatelské organizace. NNO zefektivňují sociální činnosti zvýšením adresnosti a snižováním nákladů. „Vzniká tak síť zařízení pro poskytování pomoci a sociálních služeb podle finančních možností klienta a jeho rodiny, podle jeho potřeby a úsilí. Stát přitom garantuje jen nezbytné minimum těm, kdo se o sebe nedokázali jakkoli postarat“ [Tomeš 2010: 115].

Počet pracovníků OSPOD je nedostatečný, jeden pracovník se zabývá 400 i více rodinami ročně. Proto je důležité podporovat NNO, které vytvářejí alternativní modely péče [Matoušek 2005] a jejichž služby využívají např. rodiny podchycené OSPOD. Pro sanaci rodiny je důležitá vzájemná spolupráce NNO, OSPOD a rodiny. „*Tam kde OSPOD nemůže poskytnout určité služby, kde jsme nějakým způsobem limitovaný, tak v tom případě, žádáme*

¹³ viz kapitola 5.4

o spolupráci NNO (...) služeb NNO využíváme v tom případě, kdy už nemůžeme zajistit péči z naší strany. Je to taková nadstavba sociální práce a doplnění sociálních služeb, když už ten základ byl poskytnutý od nás“ [Baštová 2011: 48]. “Díky tomu, že využíváme ty nestátovky, tak na tom zase tak špatně nejsme (...) Já mám někdy pocit, že stačím hasit jenom to nejzákladnější. ...ale tím, že tady jsou ty další nestátní subjekty, tak to na ně můžem trošku třeba přesunout. A je vidět, že vznikají další a mohly by být pomocní, když budou mít ty akreditace a peníze“ [VÚPSV 2009].

Podle pracovnice NNO: *„tahle spolupráce se státní složkou je úplně skvělá akorát že to není podpořené těma penězma“ [Tomanová].* NNO se potýkají s problémem, že i když s rodinami systematicky pracují a spolupracují s OSPOD, který jejich služby využívá, tak NNO nemají zajištěné stabilní financování a může se stát, že svoji činnost budou muset ukončit.

5.3 Vývoj péče o ohroženou rodinu na našem území

Institucionalizovaná SPO dětí na území ČR je datovaná od roku 1863. Obec měla povinnost postarat se o každého svého obyvatele a jeho rodinu. Byla uzákoněna péče o výživu a výchovu chudých dětí a vznikla zařízení pro nápravu zanedbaných dětí. Osirelé a opuštěné děti byly předávány do pěstounské péče, nebo pobývaly v sirotčincích, dětských domovech, azylech či útulcích. Obce byly příliš vytížené touto činností, proto byla péče o potřebné předána na vyšší útvary veřejné správy. Současně se začaly rozvíjet dobrovolné organizace pro péči o mládež, které byly velmi potřebné zejména po první světové válce, kdy bylo mnoho sirotků. Vznikaly nové ústavy pro osirelé, opuštěné, zdravotně postižené a mravně narušené děti. Od vzniku Československa měl péči o děti na starost stát, byla zde dobrá okresní péče pro svobodné matky a děti, poradny pro volbu povolání, útulky pro nezaměstnanou mládež atd. Od okupace se vynikající vývoj SPO zastavil, úřady se staly pomocným orgánem soudu, nezabývaly se sociální prací. Byly zrušeny zvláštní předpisy o SPO dětí. Služby byly institucemi diktovány bez ohledu na konkrétní a specifické potřeby klienta [Kahoun 2007].

Před rokem 1989 byla sociální práce s rodinou doménou pouze obvodních a okresních úřadů a to podle doktríny, že nejlepším pečovatelem o děti je stát. Práce byla postavena na autoritativním vztahu pracovníka a klienta. Důsledkem bylo zavádění stále nových velkokapacitních zařízení ÚV. S rodinou nikdo dále nepochoval. Nevyhovující byla integrace mladých lidí po opuštění ÚV [Bechyňová 2008].

Česká republika přijala mezinárodní úmluvy o ochraně dětí od OSN, Rady Evropy a dalších organizací, na jejichž základě má povinnost chránit děti před jakýmkoli násilím, chránit jejich zdraví a zájem. Velká změna v SPO ČR proběhla v roce 2002, kdy se OSPOD převedly z okresních úřadů na ORP a došlo k zániku některých pozic sociálních pracovníků. V roce 2003 Výbor OSN pro práva dítěte vyjádřil nespokojenost s absencí řídicího orgánu péče o ohrožené děti v ČR. OSN doporučilo zřídit stálý centrální orgán, který bude mít pravomoc řídit celý systém SPO a bude na národní úrovni zodpovědný za provádění Úmluvy o právech dětí. Centrální řídicí orgán má koordinovat spolupráci na státní a místní úrovni a jejich spolupráci s NNO [UN 2003, článek 1. General measures of implementation].

Rada Evropy v roce 2005 doporučila členským zemím přijetí legislativních a dalších opatření ke zkvalitnění práv dětí. Jedná se zejména o plnění zásad Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Úmluvy OSN o právech dítěte, které

zdůrazňují potřebu rodinného prostředí pro dítě a nutnost vyhýbat se v co nejvyšší možné míře umístování dětí do ÚV - prostřednictvím preventivních opatření [Rada Evropy 2005].

V roce 2007 schválila vláda ČR cíl sjednocení agendy SPO a preferenci péče o děti v rodinném prostředí před ÚV. MPSV předložilo výchozí dokument pro transformaci systému - *Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o děti*. Usnesením vlády z března 2008 byla tato analýza schválena a místopředsedovi vlády a ministru práce a sociálních věcí bylo uděleno do konce roku předložit návrhy na transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Pro podporu mezirezortní spolupráce byla vytvořena koordinační skupina složená ze zástupců ministerstev a samospráv.¹⁴

V lednu 2009 vláda projednala materiál *Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy*. V dokumentu sice nebyly návrhy konkrétních opatření ke sjednocení systému, ale jedná se o první mezirezortní vyjádření vůle ke spolupráci na zefektivnění celého systému péče o ohroženou rodinu. Koordinační skupině se podařilo shodnout v základních východiscích a principech, o které by se měl transformační proces opírat [MPSV 2009]. Výsledkem mezirezortní spolupráce je: *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011* (NAP).

Na tvorbě NAP se podílely zapojené rezorty společně s experty a odborníky z praxe. Pro naplnění cílů určených NAP, je potřeba, aby celý systém fungoval jako celek. Ale stále nevznikl řídicí orgán s výkonnou pravomocí, který by koordinoval práci jednotlivých složek systému. Pro transformaci systému jsou určeny mezirezortní skupiny, které budou plnit jednotlivé rámcové úkoly. Za práci skupiny odpovídá ministr práce a sociálních věcí, který je vládou pověřen ke koordinaci transformace systému.¹⁵

Národní i nadnárodní analýzy péče o ohroženou rodinu v ČR určily jako jednu z největších příčin špatného fungování systému absenci nezávislého orgánu s dostatečnou výkonnou mocí pro koordinaci systému. Na což již několik let upozorňuje např. OSN. Tento nezávislý orgán stále nevznikl, zatím také není dostupný nový národní plán na transformaci systému. V dokumentu *Odpovědi České republiky na předběžné otázky Výboru OSN pro práva dítěte* schváleného vládou v květnu 2011 se dočteme:

¹⁴ Zdroj: Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>

¹⁵ Zdroj: Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9558/Transformace.pdf>>

„Poskytněte, prosím, aktuální informace o přípravě anebo realizaci přehledného Národního akčního plánu pro realizaci Úmluvy.

K realizaci Úmluvy Česká republika nepřistoupila formou centrálního akčního plánu, ale formou přijetí řady koncepčních průřezových dokumentů pro jednotlivé oblasti práv dětí“ [Rada vlády 2011, tučné písmo v originále].

V červnu 2011 byl Výbor OSN pro práva dětí opět znepokojen stavem systému péče o ohroženou rodinu ČR, např. stálou absencí nezávislého orgánu pro sledování provádění Úmluvy, i prací dalších aktérů v této oblasti. OSN kritizuje soudy a správní orgány ČR, že se nedovolávají a přímo nevymáhají ustanovení Úmluvy o právech dětí. Výbor vypracoval další dokument pro ČR, kde opakuje doporučení zřízení nezávislého orgánu aj. [UN 2011].

Změnu systému SPO podporuje i NNO Barevný svět dětí: *„Jednou za čtvrt roku se tady schází mezioborová skupina (...) patronát nad tím má paní senátorka Filipi a zvala jsem i zástupce výboru pro sociální věci z poslanecký sněmovny (...) řeší se tady konkrétní příklady z praxe. Často se ukazuje, že spolupracující organizace nemají jasno ve vzájemných kompetencích (...) ty informace by se měly posouvat někam dál, mělo by to sloužit jako návrhy třeba pro transformaci různých zákonných změn, ale je hroznej problém sem dostat tu politickou reprezentaci“* [Tomanová].

5.4 Hlavní nedostatky současného systému péče o ohroženou rodinu v ČR

Na základě dostupných národních i mezinárodních analýz je možné konstatovat, že práce se sociálně ohroženou rodinou v České republice je nedostatečná a nedosahuje úrovně kvality vyspělých evropských zemí. Největším nedostatkem systému je nedostatek sociálních pracovníků, nedostatečná nabídka alternativních forem práce s ohroženými rodinami a následný vysoký počet dětí v ÚV [MPSV 2008]. *„Celorepublikově je velký problém a velká potíž, že je malá šíře služeb, který by podpořily rodinu a děti v konkrétních rizikových situacích. My v Praze jich máme dost, ale po celé České republice je ta situace propastně jiná“* [Konvičková]. *„Přijde mi, že OSPOD se snaží a my (NNO) se snažíme a občas to prostě není dost. Že je chyba někde v tom systému, není dost terénních pracovníků“* [Tomanová].

V ČR chybí společná právní úprava, která by vedla k dodržování mezinárodních úmluv (např. Úmluva OSN o právech dítěte). Jednotlivé rezorty se sice snaží o zefektivnění nabízených služeb, ale tyto aktivity jsou v celkovém systému péče o ohroženou rodinu nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. Spolupráce mezi rezorty je velice narušená a stále chybí nezávislý nadrezortní orgán, který by systematicky řídil a kontroloval péči o ohroženou rodinu „Mezirezortní konkurence a rozdíly v prioritách, filozofii, metodikách, legislativě a finančním zajištění agendy péče o ohrožené děti dlouhodobě vedou k nevyjasněným sporům ohledně odpovědnosti a pravomocí při zajišťování dílčích aktivit (...) V rámci rozhodování o dítěti a péče o něj není zajištěna kontinuita jednotlivých kroků“ [MPSV 2008].

Péče o ohroženou rodinu je nerovnoměrně rozložena mezi státní a nestátní sektor a mezi státní správu a samosprávu, čímž je omezena vymahatelnost požadovaných postupů. Pracovníci systému SPO neplní povinnost oznamovat, vzájemně sdílet a vyhodnocovat zjištění o ohrožených rodinách. Tím se snižuje šance na včasné identifikování problému v rodině a následnou sekundární prevenci, která má snížit dopady ohrožení. Nebyla vytvořena jednotná společná norma, která by upravovala zákonný rámec péče o ohrožené děti. Jsou sice vypracovány doporučující metodiky, ale ty nejsou pro pracovníky OSPOD závazné. Pokud místní úřad trvá na vlastním právním názoru v souladu se zákonem, není stanovisko MPSV či krajského úřadu vynutitelné. Je zde velký prostor pro individuální rozhodnutí pracovníků sociální péče, ti ovšem nejsou průběžně vzděláváni [MPSV 2008].

„Pak co mi přijde z pozice OSPOD špatné, tak to je počet pracovníků OSPOD (...) Když to porovnáám se situací v okolních evropských zemích, tak tam ty počty pracovníků, počty

rodin v rizikových situacích, který ten pracovník má na starosti jsou mnohem nižší. Ve Velké Británii je to třeba průměrně 15 rodin a pak samozřejmě, ta práce má úplně jinou intenzitu, vypadá úplně jinak, než vypadá tady u nás. Stejná přetíženost je u nás třeba systémově na soudech (...) které jsou taky nesmírně přetížené. A v některých rizikových situacích těch rodin jako pro rodinu autorita, toho koho berou na zřetel v tom smyslu, že ta situace v rodině je špatná a že se musí něco změnit, je až soud. Ale ten soud nemá taky kapacitu se těm situacím tak intenzivně věnovat“ [Konvičková].

Obecní úřady mají hlavní roli v přímé práci s ohroženou rodinou, ale jsou nedostatečně personálně a odborně vybaveny. Na jednoho sociálního pracovníka v ČR průměrně připadne 354 ohrožených dětí ročně [MPSV 2010]. Pracovníci SPO by chtěli více času věnovat provádění šetření týkajících se dítěte a jeho rodiny a dalších potřebných úkonů, ale nemají k tomu dostatek prostoru. Pro optimální počet pracovníků SPO v ČR je jejich počet potřeba zvýšit o 32 %, tj. 560 pracovníků [VÚPSV 2009]. Stav sociálních pracovníků se snížil v roce 2002 převedením OSPOD z okresních úřadů na obce. *“Dřív jsme na to měli oddělení, který mělo celý správní obvod a přilehlé obce. Dneska to dělá jedna kurátorka, je to nedostačující (...) ta terénní práce byla právě na úkor té práce, kdy jsme tady prostě plnili funkci zapisovatelek a podávali jsme zprávy k soudům (...) měli jsme tolik soudů za měsíc, že jsme opravdu nestíhali, aktivně pracovat v terénu“ [VÚPSV 2009].*

Důsledkem nedostatku pracovníků v SPO je absence práce s rodinou a to i v případech, kdy by zde měla probíhat sanace rodiny. *„V situaci, kdy ty rodiče spolupracují, a ve většině případů musím říct, když řešíme situace neprospívání dětí, tak to není proto, že by ty rodiče záměrně nějakým způsobem chtěli ubližovat dětem, ale protože buďto nemají kapacitu na to zvládat tu péči pro řadu dalších starostí, nebo nevědí jak. A potřebují teda intenzivnější podporu, než jim může poskytnout sociální pracovník OSPOD“ [Konvičková].* Pokud v regionu není NNO nebo jiný poskytovatel programu sanace rodiny, navrhuje OSPOD předání mnoha dětí zbytečně do ÚV. *„Častokrát se berou pryč ty děti zbytečně, nebo jako z důvodů, který by se úplně daly vyřešit, kdyby tam byl nákej ten teréňák (...) který by tu rodinu systematicky podpořil“ [Tomanová].* Což potvrzuje i analýza MV, podle které jsou děti z rodin odebírány především pro sociální důvody. *„V zásadě se tedy jedná o důvody, které by bylo možné ovlivnit včasnou intervencí a sociální prací s dítětem a jeho rodinou“ [MV 2007: 6].*

Jsou známé také případy, kdy bylo dítě nevhodně ponecháno v rodině a s rodinou se dále nepracovalo. Tento případ řešil např. v lednu 2012 Brněnský městský soud v případě několik let týraného Dominika. Sociální pracovnice, která pochybila v ochraně ohroženého dítěte, se hájila i tím: “že měla na starost 400 spisů, což je neúměrně mnoho. *‘Na jednoho pracovníka běžně připadá kolem 320 až 400 spisů najednou,’* potvrdil někdejší nadřízený sociální pracovnice. Na oddělení sociálně-právní ochrany dětí Brna-středu aktuálně pracuje 13 pracovníků. Ročně prošetřují až 3 600 spisů“ [ČT BRNO 2012].

Důsledkem nedostatku pracovníků OSPOD je velký počet dětí umístěvaných do ÚV a absence práce s rodinou pro vytvoření vhodného prostředí, aby se do ní dítě mohlo vrátit. „V praxi není využívána možnost odstupňovaných sankcí, na jejichž konci teprve může být umístění dítěte v institucionální péči. **Z vysokého počtu dětí umístěných v ústavní péči je zřejmé, že OSPOD tuto svoji funkci plní formálně nebo na ní zcela rezignují. (...) OSPOD, ani soudy a nakonec ani ústavy samotné neplní své povinnosti a nekonají v zájmu dítěte, nevyhodnocují průběžné situace dítěte a jeho rodiny s tím, aby zkrátily pobyt dítěte v institucionální péči a umožnily mu tak v přiměřené době návrat zpět do rodiny**“ [MV 2007: 6, 10, tučné písmo v originále].

Deprivační vlivy ústavní péče jsou detailně popisovány již desítky let. ÚV o rizikové děti je sama o sobě riziková, jelikož takovýto kolektiv není vhodný pro vývoj dítěte [Matoušek 2007a]. Vyškolení vychovatelé se u dětí střídají a nevznikají zde hluboké vztahy [Matějček 1992]. V ÚV je nedostatek personálu a pracovníci nejsou průběžně vzděláváni. Výzkum ve výchovných ústavech v roce 2001 zjistil např. tresty porušující práva dětí, velké počty dětí na jedné ložnici, pobyty v diagnostických ústavech mnohonásobně převyšovaly předpokládanou hranici 8 týdnů aj. [Matoušek 2007a]. Každý dlouhodobý pobyt v ÚV dítě hendikepuje, deprimuje v psychologických a sociálních potřebách. Následky ústavní deprivace jsou zřetelné i u potomků lidí, kteří v dětství žili v ústavu, a to v ukazatelích zdravotního stavu, úrovně vzdělání, kriminality či v kvalitě partnerského vztahu [Matoušek 2005]. Stále není systematicky zajištěna ani následná péče pro mladé lidi opouštějící ÚV.

Finanční prostředky na péči o ohroženou rodinu jsou v ČR poskytovány nerovnoměrně. „V přepočtu na dítě je (...) nejnákladnější financování ústavní péče (...) Náhradní rodinná péče je finančně téměř podhodnocena (...) Nestátní organizace poskytující pomoc a podporu náhradním rodinám systematicky financovány nejsou. Zcela nezajištěna je

potom terénní práce s rodinou v podobě prevence selhání rodiny a doprovázení ohrožené rodiny“ [MPSV 2008].

Mezi státem a NNO není nastolena funkční spolupráce a sdílená zodpovědnost, naopak se zde vyskytuje vzájemná nedůvěra [MPSV 2008]. Také Výbor OSN pro práva dětí byl znepokojen absencí důsledného a včasného systému udělování grantů a dotací příslušným NNO. Výbor je nespokojený s tím, že v ČR současný systém neumožňuje dostatečný dialog s občanskou společností o problémech zdrojů, politik a priorit týkajících se práv dětí. OSN vyzývá ČR ke zlepšení spolupráce státního a nestátního sektoru, a aby byly udělovány granty a dotace pro NNO, které napomáhají naplňovat Úmluvu o právech dítěte [UN 2011].

V ČR je potřeba rozšířit primární prevenci, jejímž hlavním nástrojem je výchova a osvěta, která by se měla objevovat ve školách, médiích a v rodinách [Matějček 1992]. Preventivní programy SPO by se měly zaměřit na rodiny se zvýšenou pravděpodobností špatného zacházení s dětmi.¹⁶ V ČR jsou nedostatečné programy pro profesionály (pro učitele, lékaře, sociální pracovníky a další, kteří by měli umět rozpoznat příznaky rodinné dysfunkce), ve kterých by se učili, jak rozpoznat ohrožené dítě a jak reagovat. Poučeny by měly být také děti, aby věděly, kam se v případě potřeby obrátit [Matoušek 2005].

¹⁶ viz kapitola 5.2.1

5.5 Cíle a plány transformace péče o sociálně ohroženou rodinu podle Národního akčního plánu

Rezorty zapojené do péče o sociálně ohroženou rodinu se zavázaly ke spolupráci na transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Hlavním cílem transformace je: „**zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny (...) sjednocení postupu pracovníků (...) snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče** posílením preventivní složky práce s ohroženým dítětem a rodinou, rozvojem podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu, navýšením počtu kvalifikovaných pracovníků, **zvýšení životních šancí dětí (...)** NAP jako celek je koncipován meziresortně, tedy navrhovaná opatření se týkají všech složek systému práce s ohroženými dětmi a rodinami bez ohledu na resort, který je za danou oblast zodpovědný“ [Meziresortní skupina 2011, tučné písmo v originále].

Cílem NAP je pokrytí každého regionu službami v dostatečné kvalitě, především zvýšením kvality služeb terénních. Standardy péče mají být závazné, měřitelné a jsou nástrojem kvality, která vychází z Úmluvy o právech dítěte. Práce s ohroženou rodinou má probíhat formou případové konference. Je nutné zavést jednotnou meziresortní metodickou úpravu, aby pracovníci systému vzájemně sdíleli a vyhodnocovali informace o rodinách. Primární prevence má zabránit ohrožení rodiny. Sekundární prevence má snížit negativní dopady ohrožení rodiny. Terciární prevence má zabránit, aby se ohrožující situace opakovala, a to úspěšnou socializací ohrožených dětí připravujících se na osamostatnění. Pro děti odebrané z rodin má být zajištěna stabilní a kvalitní náhradní rodina. Děti, které budou muset žít v ÚV, by měly mít splněn požadavek rodinného prostředí [Meziresortní skupina 2011].

Výše uvedené změny budou závazné i pro NNO. Společně s dalšími rezorty se mají podílet na vymezení typologie služeb, na vytváření metodiky atd. Podle NAP se má financování NNO navázat na akreditaci a nákup služeb pro ohrožené rodiny [Meziresortní skupina 2011].

Vedoucí oddělení SPO dětí: *„Ten národní akční plán je podle mě v mnoha bodech velmi pěkná idea, ale pro to, aby mohl být realizován, potřebuje poměrně velký objem financí. Ty finance možná v systému jsou, jak říkají tvůrci té reformy, ale jdou většinou do zařízení pro výkon ústavní péče. Ale zatím se mi nezdá, že by s těmi reformními kroky, který třeba pro práci OSPOD jsou velmi zajímavý a podnětný - určitě mít nějaký jasný systém a standard pro hodnocení situace dítěte, aby se snížila míra subjektivity sociálních pracovníků, standard pro*

to jak zpracovávat individuální plány ochrany dítěte. Ale k tomu je opravdu potřeba i větší počet pracovníků OSPOD, který toto budou moct a v každé té rizikové situaci dělat. A s tím zase souvisí finance. Jestliže má být ten plán transformace realizován, tak je potřeba, aby na obce, které hradí sociální pracovníky OSPOD, šly finance na posílení personální kapacity těch pracovníků, aby šly finance na posílení služeb (...) co mě tíží hlavně, tak že nevidím a neslyším představu, jak se budou opravdu přelívat ty finance které potřebují na realizaci“ [Konvičková].

Problém ve financování SPO vidí i pracovnice NNO: *„Pokud se to nechá všechno na státní složce, tak se prostě sociálky zhroutěj. Protože ty paní tam už teď toho maj hodně a bez pomoci neziskovek není možný to ňák dát dohromady. A když neziskovky nebudou podpořeny od státu, tak nepřežijou. My kdybysme neměli vedlejší finanční zdroje od sponzorů, kteří se taky strašně těžko sháněj, tak už tady asi nejsme“ [Tomanová].*

6 Současný průběh práce se sociálně ohroženou rodinou v ČR

Transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami je dlouhodobý proces, jehož úplná realizace je otázkou několika desítek let [Mezirezortní skupina 2011]. Konkrétní práce se sociálně ohroženou rodinou bude prozatím stále ovlivněna situací, v níž se dítě v rámci systému péče aktuálně nachází. Jelikož požadavky na standardní postupy pracovníků OSPOD nejsou vymahatelné a soudci většinou rozhodují na základě návrhů OSPOD, je osud dětí závislý na individuálním rozhodnutí jednotlivých pracovníků. Ale personál SPO je nedostatečný, nemohou se věnovat potřebné práci s rodinou. Pro všechny instance rozhodující o zajištění potřeb ohroženého dítěte je nejjednodušší již dlouhou dobu tradovaný model předávání dítěte do ÚV [Matoušek 2005].¹⁷

V analýze Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) je zřetelný rozdíl v hodnocení pracovníků OSPOD, které navázaly spolupráci s NNO a u kterých pracuje OSPOD samostatně. „Zajímavé je, kolikrát se zde v drobných obměnách opakuje přirovnání sociálního pracovníka OSPOD k hasiči, který stíhá hasit jen to, co zrovna nejvíc hoří“ [VÚPSV 2009]. NNO se snaží vytvářet alternativní modely péče, ale jejich spolupráce se státem je mnohdy obtížná [Matoušek 2005].

Tabulka č.3: Porovnání OSPOD a NNO

OSPOD	NNO - zaměřené na sanaci rodiny
Státní sektor	Občanský sektor
Garant státní pomoci ohroženým rodinám	Iniciace občanů
Široká šíře řešené problematiky	Zaměření na určité klienty
Nedostatek personálu na oddělení SPO	Nedostatek NNO
Nedostatek financí na terénní sociální pracovníky	Nesystematické a nedostatečné financování
Nedostatek času pro práci s ohroženou rodinou	Nedostatečné prostředky pro uspokojování potřeb všech ohrožených rodin

¹⁷ viz kapitola 7

6.1 Sociálně ohrožená rodina v práci státního sektoru

OSPOD je garantem péče o ohroženou rodinu a má být proto v kontaktu se všemi rizikovými rodinami. Pracovníků OSPOD, kteří by měli především vykonávat preventivní funkci, je v ČR nedostatek a nedokážou včas vyhledávat rodiny se zvýšeným rizikem ohrožení. Sociální pracovník se k rodině dostává až v době, kdy se rodina potýká s problémy a neplní své základní funkce. Pracovník by měl s rodinou pracovat v jejím přirozeném prostředí a měl by jí pomoci obnovit funkci rodiny. OSPOD ovšem nemají prostředky k individuální práci s rodinou. „*Ta práce v rodinách by byla soustavnější. Takhle je to jenom nárazově, čili čas od času*“ [VÚPSV 2009]. Pokud není situace v rodině dostatečně monitorována a není s rodinou pracováno, může se situace dále zhoršovat - jako v případě týraného Dominika.¹⁸ Důsledkem nedostatku pracovníků OSPOD je nepromyšlené umístění dětí do ÚV někdy předčasné, jindy naopak pozdní.

Ústavní péče o dítě má být nařízena, jen pokud je výchova dítěte vážně ohrožena a jiná opatření nevedla k nápravě. Avšak v ČR státní orgány v souladu s dlouholetou praxí velmi často navrhnou předání dítěte do ÚV [Matoušek 2005]. Opatření, kterými se omezuje rodičovská zodpovědnost, může učinit jen soud. Před nařízením ÚV je soud povinen prozkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní.¹⁹ Nedostatek pracovníků OSPOD společně s formálním přístupem rozhodování soudců, kteří často neznají dítě a nemají představu o zařízení, kam dítě posílají, vede ke zbytečným průtahům a dlouhodobému pobytu dítěte v ÚV [MV 2007].

Dítě se do ÚV dostává rozhodnutím soudu většinou nejdříve na základě tzv. předběžného nařízení, po kterém by mělo bezprostředně proběhnout zahájení řízení o nařízení ÚV (případně o uložení ochranné výchovy). Soudy však často využívají opakovaného prodloužení. Za období 1995-2004 byla průměrná délka pobytu dítěte v ÚV na základě předběžného opatření 2,4 roku. Dítě je nejdříve umístěno do diagnostického ústavu, který má na základě analýzy problémů dítěte vypracovat výchovná doporučení. Podle zákona má pobyt v diagnostickém ústavu trvat zpravidla 8 týdnů, ale v praxi jsou tyto pobyty delší - průměrná doba pobytu je 5,5 měsíce. V roce 2007 bylo již ve 225 zařízeních umístěno 7 600 dětí, přepočteno na 100 000 obyvatel bylo v ČR 80 dětí v ÚV, oproti tomu v SRN to bylo jen 32 dětí [MV 2007]. K 31. 12. 2010 bylo v ČR 7 685 dětí s nařízenou ústavní výchovou [MPSV 2011].

¹⁸ viz kapitola 5.4

¹⁹ Zákon o rodině

Pomalost práce soudu je v souvislosti dětského času ještě výraznější. Rozhodnutí soudu je ovšem často vykonáno bez vyslechnutí názoru dítěte, je založeno na formálním přístupu bez znalosti konkrétního dítěte a ústavního zařízení. Podle výzkumu z roku 2000 více než třetina dětí umístěných do ÚV před umístěním v diagnostickém ústavu neprošla předchozí intervencí a jen 35 % bylo vyšetřeno pedagogicko-psychologickou poradnou. Většinu dětí soud umístil do ÚV z důvodu sociálních podmínek v rodině. „V zásadě se tedy jedná o důvody, které by bylo možné ovlivnit včasnou intervencí a sociální prací s dítětem a jeho rodinou“ [MV 2007: 6].

V důsledku nedostatku pracovníků OSPOD není zajišťována práce s rodinou s odebraným dítětem, která by měla vytvořit vhodné podmínky pro návrat dítěte do rodiny. Je potřeba, aby i rodina byla ochotná spolupracovat a zapojila se do průběhu resocializace a nápravy sociálních problémů. Nejméně jednou za šest měsíců od nabytí právní moci rozhodnutí o nařízení opatření má soud povinnost za pomoci OSPOD přezkoumat důvody pokračování opatření. Ale jedná se opět pouze o formální proces, který situaci dítěte a rodiny nemění. „**Průměrná délka pobytu dětí: - v dětských domovech je 14,5 roku,**²⁰ (...) V této souvislosti se jako nedostatečná jeví resocializační práce OSPOD s rodinami dětí, jejímž cílem má být co nejrychlejší návrat dítěte do rodiny“ [MV 2007: 9, tučné písmo v originále].

Doposud neexistuje jednotná a závazná definice rodinného prostředí, což se odráží zejména v kvalitě ÚV o děti [MPSV 2008]. V ÚV nejsou naplňovány potřeby dítěte. Dlouhodobý pobyt v ÚV dítě deprimuje a ohrožuje jeho zdravý vývoj. Veřejný ochránce práv upozornil, že pracovníci OSPOD neplní další povinnosti - nenavštěvují dítě v ÚV aj. OSPOD někdy i samotné ústavy zabraňují setkávání dětí s rodinami. Dítě se rodině odcizí a dojde k jeho citové deprivaci. Po dosažení zletilosti dítě opouští dětský domov a ani zde není zajištěna systémová následná sociální péče, která by usnadnila integraci do běžného života. Dítě, které většinou několik let vyrůstalo v ústavu s přesně daným režimem, kde mu bylo říkáno, co má kdy dělat, je zcela nepřipravené na normální život a vstupuje do nepřipraveného prostředí. Tito mladí lidé se často dopouštějí trestné činnosti, což má pak vliv na jejich zaměstnatelnost a tím dojde k dlouhodobému ukotvení jedince, případně i jeho budoucí rodiny, v sociální síti [MV 2007].

Systém péče o dítě funguje z výše uvedených důvodů ve formě kruhu, kdy se ohrožené dítě jednou dostává mimo svou rodinu a velmi často putuje tímto systémem

²⁰ Výzkum v letech 1995-2004

neúměrně dlouhou dobu a pravděpodobnost návratu do rodiny se snižuje. Péče o dítě by přitom měla být realizována ve formě hvězdice, kdy by byl v každém okamžiku návrat dítěte do rodiny reálně zvažován [MPSV 2008]. *„Když se to dítě jednou dostane do toho koloběhu, tak je hrozně těžký ho z něho vylámat zpátky (...) jsou v ústavním zařízení a budou tam, kdo ví jak dlouho. Že mi to přijde hrozný, že jednou OSPOD podá ten návrh na to předběžný opatření a jakmile tam to dítě vkročí, tak už tam ty děti většinou zůstanou“* [Tomanová].

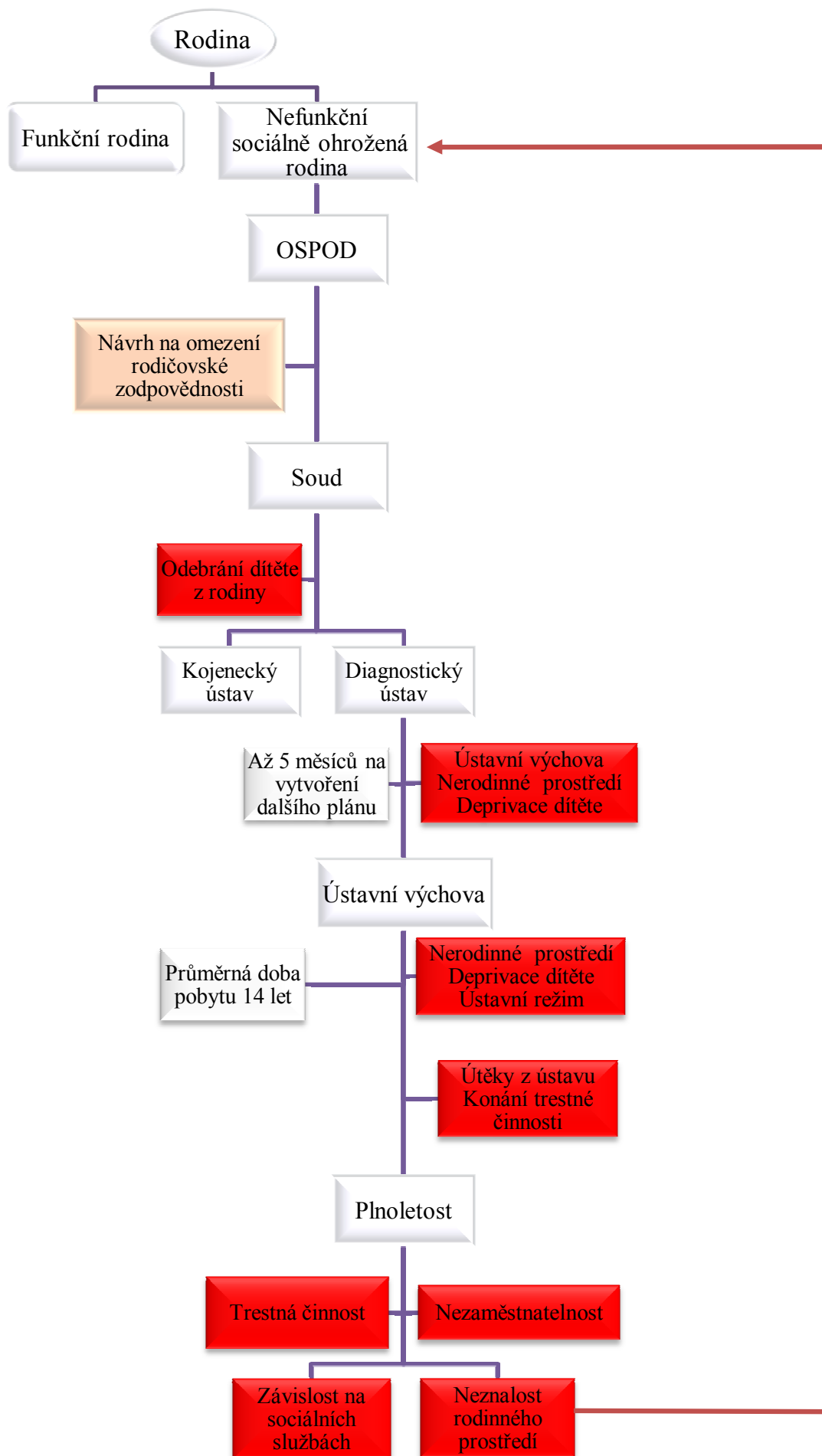

Diagram č. 1: Sociálně ohrožená rodina v práci státního sektoru

6.2 Práce se sociálně ohroženou rodinou ve spolupráci státního a nestátního sektoru

System péče o ohroženou rodinu funguje lépe v místech, kde již vznikla kvalitní spolupráce mezi státním a nestátním sektorem. I když pracovník OSPOD bude chtít více času věnovat práci s rodinou, nemá k tomu dostatek prostoru. Rodinám, které se neumějí nebo se nemohou postarat o dítě, mohou pomoci programy sanace rodiny NNO.

Sanace rodiny je soubor opatření SPO, sociálních služeb a programů, které jsou poskytovány sociálně ohroženým rodinám s dítětem, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené situace ohrožení dítěte může být jeho odebrání z rodiny a umístění do ÚV [Bechyňová 2008]. Programy sanace rodiny nabízejí většinou NNO ve spolupráci s OSPOD pro sociálně ohrožené rodiny, které nemohou nebo se neumějí o své dítě postarat. Sanace se zabývá rodinou jako celkem, intenzita práce s rodinou se postupně snižuje, aby se klient aktivizoval a nebyl závislý na sociálních službách [Amalthea 2009].

Sanace usiluje o zachování či obnovení funkcí rodiny. Cílem sanace je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte, poskytnout rodině pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Činnosti sanace usilují o odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, případně o umožnění bezpečného návratu dítěte zpět do rodiny. Sanace se snaží o realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění v ÚV a udržitelnost vhodných podmínek pro život dítěte v rodině. Pro sanaci rodiny je potřeba sestavit multidisciplinární tým, složený vždy z pracovníka OSPOD, pracovníka centra pro sanaci rodiny (CSR), což je většinou NNO, a případně pracovníka ÚV. „Není-li v dosahu pracoviště CSR, je sanace rodiny pro zbylé zúčastněné odborníky všestranně náročnější“ [Bechyňová 2008: 18].

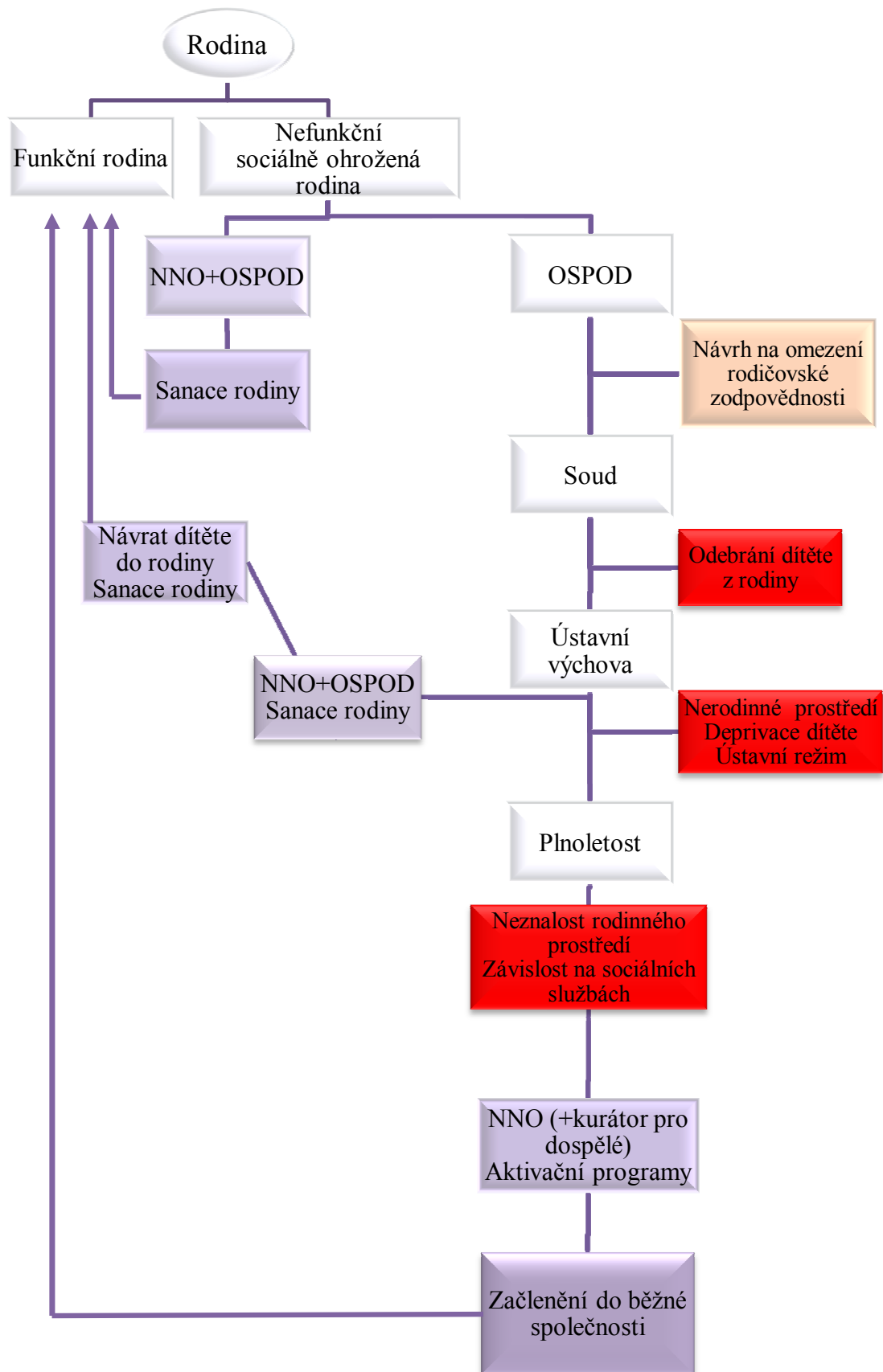
V ČR je nedostatek NNO věnujících se sanaci rodiny a terénní práci. Postavení NNO je vzhledem k jejich systému financování nejisté, proto také jejich pracovníci často odcházejí do jiné sféry. I v případech, kde vznikla kvalitní spolupráce OSPOD a NNO, se stává, že NNO nezískají grant a musí svou činnost ukončit [VÚPSV 2009]. Na několika místech ČR je již lepší situace, např. v Praze funguje několik NNO poskytujících programy sanace rodiny, které jsou velmi využívány a dobře hodnoceny rodinami, OSPOD i např. učiteli.²¹

²¹ viz kapitola 6.2.1

Při programech sanace rodiny by měly OSPOD, NNO a samozřejmě i rodina spolupracovat. Podle vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí: „*Sanace rodiny není způsob práce s rodinou, kterou by mohla dělat jedna organizace, natož sociální pracovníce OSPOD, nebo OSPOD jako takový. Ale my v Praze jsme v lepší situaci než v různých místech v České republice, máme prostředky jak koordinovat sanaci rodiny prostřednictvím doporučení dalších služeb (...) ty rodiny, se kterými přicházíme do kontaktu, kde vnímáme selhání v péči o dítě anebo vnímáme i těžkosti rodičů, v tom jak zajistit fungování rodiny, potřebují intenzivnější podporu a tu intenzivnější podporu mohou dát buďto nestátní organizace nebo poskytovatelé sociálních služeb zřizovaný městem a podobně, ale tady v Praze jsou to nejčastěji nestátní poskytovatelé*“ [Konvičková]. „*NNO nám pomáhá hlavně při sanaci rodiny – klientům doporučíme návštěvu NNO a pak vzájemně spolupracujeme (společná setkání, vyhodnocování průběhu sanace - jak jsou plněny cíle, společný návrh na další opatření)*“ [Baštová 2011: 52].

NNO a OSPOD mají různé kompetence a prostředky, je proto potřeba, aby se domluvily na spolupráci a vymezily si své role. „*Kdežto my (OSPOD) máme těch kompetencí víc. Takže se můžeme hezky doplňovat*“ [VÚPSV 2009]. O spolupráci hovoří i NNO: „*V minulosti se často pracovníce OSPOD odmítaly o rodinách bavit, přičemž se odkazovaly na mlčenlivost. Naštěstí se vše vyvíjí a státní složka, stejně jako ta nezisková, zjistila, že se navzájem potřebují. Jednání je tedy otevřené, podávají se informace kompletní a jasně se vymezí cíl takové spolupráce*“ [Baštová 2011:73]. Výhodou spolupráce je i výměna zkušeností a nových poznatků.

V programech sanace rodiny pracovníci NNO s rodinou dlouhodobě pracují podle individuálních potřeb členů rodiny a poskytované služby upravují podle situace ohrožené rodiny. Takto vytvořený individuální program pro rodinu může předcházet umístění dítěte do ÚV. Pokud bylo dítě rodině již odebráno, mohou se rodiče obrátit na NNO, které pomáhají rodinám vytvořit vhodné podmínky, aby se dítě mohlo do rodiny vrátit.

6.2.1 Nestátní organizace poskytující programy sanace rodiny - případová studie

Konkrétními NNO, které nabízejí programy sanace rodiny a terénní sociální služby, jsou např. HoSt Home-Start Česká republika (HoSt) a o. s. Amalthea. NNO, která se zabývá sanací rodiny a preventivními programy pro zachování rodiny, je i o. s. Barevný svět dětí.

NNO **HoSt** poskytuje aktivizační služby rodinám s dětmi do 6 let. První projekt Home-Start vznikl v Anglii v roce 1973. Úspěšný projekt se začal rozšiřovat do dalších zemí a vznikla mezinárodní organizace Home-Start International. V ČR projekt podporoval profesor Matějček. Od roku 2003 působí Ho-St v Praze, dnes má pobočky ještě v Brně a Liberci. Klienti této NNO jsou i rodiče, kteří trpěli deprivací ve svém životě a neměli příležitost zažít rodinný život - lidé z dětského domova. Vyškolení dobrovolníci HoStu, kteří sami musí být rodiči, pomáhají ohroženým rodinám přímo u nich doma v jejich přirozeném prostředí. HoSt podporuje celistvost a kompetence rodiny. Společně s rodinou vytvářejí vhodné prostředí pro vývoj dítěte tak, aby rodina byla schopná plnit své funkce bez pomoci. Tím přispívají k prevenci sociálně patologických jevů jako je rozpad rodiny a zanedbávání péče o dítě.²²

O.s. **Amalthea**, působící v Pardubickém kraji, poskytuje programy sanace rodiny. Pomáhají sociálně ohroženým rodinám vytvořit bezpečné rodinné prostředí, které umožňuje setrvání dítěte v rodině, nebo návrat dítěte z ÚV zpět do rodiny. Pro rodinu je vytvořen osobní plán pomoci. Rodina má svého klíčového pracovníka, který sanaci koordinuje, případně do rodiny dochází ještě dobrovolník. Sanace rodiny je poskytována jako terénní služba v domácnostech klientů. Dalším hlavním principem práce Amalthey je jejich spolupráce jak s OSPOD a s dalšími organizacemi pečujícími o rodiny, tak s rodinou a místní komunitou. Na případových konferencích se scházejí zainteresovaní aktéři: rodič, klíčový pracovník, OSPOD, dětský domov, lékař, škola a speciální pedagog.

Na odborném semináři pořádaným BSD pracovnice NNO Amalthea popisovala práci s rodinou s již odebraným dítětem, u které jako nejlepší zájem pro dítě určili jeho návrat zpět do rodiny. Matka tohoto dítěte, sama vyrůstala v dětském domově a nevěděla, jak správně pečovat o dítě. V procesu navrácení dítěte zpět do rodiny je nutná spolupráce mezi aktéry, rychlost a zároveň trpělivost. Rodina je velmi motivovaná získat dítě zpět v prvním měsíci po jeho odejmutí, později jejich aktivita klesá a začínají si zvykat na odloučení. Je potřeba dávat si postupné cíle, jelikož získání dítěte zpět do rodiny je dlouhodobý proces. NNO se snaží

²² Zdroj: Web NNO HoSt. Dostupné z WWW: <<http://www.hostcz.org/>>

zachovat pravidelnou komunikaci mezi dítětem a jeho rodinou. Sanace rodiny pokračuje i po návratu dítěte z ÚV. NNO společně s rodinou začleňují dítě zpět do rodinného prostředí, které se programem sanace rodiny stává vhodným pro jeho příznivý vývoj. NNO poskytuje rodinám sociální poradenství a právní poradenství, zprostředkovává kontakt s úřady. Rodiny jsou do sanace aktivně zapojeny, společně s pracovníky NNO nacvičují rodičovské dovednosti, hospodaření s financemi a vedení domácnosti. Společně nacvičují a upevňují péči o dítě, plnění školních povinností aj.²³

Dospívající riziková mládež má potřebu vzoru, se kterým by se mohla identifikovat. Pro mládež je důležité, aby jim vzor byl něčím blízký, aby byl ztělesněním postavy, pro níž existuje v dětském světě předem připravené schéma. Pokud toto místo není zaplněno nějakým dobrým vzorem, může ho zaplnit např. vůdce delikventního gangu [Matoušek 2005]. Vhodný vzor pro dítě nabízí v programu sanace rodiny **NNO Barevný svět dětí (BSD)**. Po transformaci systému SPO: „*by neziskovky měly fungovat, jako prodloužená ruka OSPOD, což Barevný svět dětí už v tuhle chvíli tak nastavený má a i ty OSPODy to taky tak vnímaj*“ [Tomanová]. BSD působí v Praze a má pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. V BSD od roku 2005 probíhá projekt Kámoš, do kterého jsem se v roce 2010 zapojila jako asistentka dětí z ohrožených rodin.

Projekt se zaměřuje především na preventivní práci s dětmi (ze základních škol) z ohrožených rodin, u kterých hrozí nařízení ÚV. „*Hodně dětí máme, co jsou v pěstounský péči. V pěstounský péči u prarodičů, takže tam nefungují ty rodiče. Hodně máme rodin v hmotné nouzi. Na hodně rodin je uvalená exekuce, takže tam se prohlubuje to sociální ohrožení. Hodně rodin má víc dětí a to, které je v projektu Kámoš, má vždycky nějaký omezení, že má výchovný problémy, nebo specifické poruchy učení, takže tam není v těch rodinách kapacita a čas na to, aby se těm dětem někdo věnoval*“ [Tomanová].

Projekt spočívá na vrstevnickém modelu, kdy je dítěti vybrán asistent – kámoš, který je dítěti blízký a to nejen věkově. Většina nás asistentů jsme studenti bakalářského stupně a děti jsou k nám přidělovány podle jejich individuálních potřeb. Se všemi školami dětí má BSD smlouvu o spolupráci. Každé pololetí se domlouváme s třídními učiteli případně s dalšími pedagogickými pracovníky a pro dítě vytvoříme individuální plán práce.

S dětmi se scházíme pravidelně během školního roku. Jedná se o individuální schůzky většinou dvakrát týdně. Hodiny v BSD probíhají podle potřeb dítě – samy děti mě např.

²³ Zdroj: Web NNO Amalthea. Dostupné z WWW: <<http://www.amalthea.pardubice.cz/>>

požádají o vysvětlení školní látky, či pomoci s úkoly. Společně chodíme i na volnočasové aktivity. Děti jsou rády, když je vezmeme do kina nebo zoo, s mými dětmi jsem naposledy navštívila Neviditelnou výstavu. S dětmi se vidáme velice často a díky blízkému věku nás přijímají jako své starší kamarády, kteří jim pomohou a kterým se mohou se vším svěřit. *„To je prostě nejdůležitější na tom projektu, když fungují ti asistenti a mají s dětma dobrou vztah. Tak se dozvedí strašnou spoustu informací, který se pak dají využít třeba v těch rodinných konzultacích nebo se to dá otevřít jako téma při těch terapiích. A když se takhle nějaký téma odhalí, tak vždycky máme systém těch podpůrných služeb, který jsou schopný, nebo ty odborníci jsou schopný tu situaci ošetřit a tu rodinu vést“* [Tomanová].

Řekla bych, že BSD poskytuje ohroženým rodinám širokou škálu služeb a má prostředky k sanaci rodiny. *„Projekt Kámoš pracuje s celým tím rodinným systémem. Není zaměřený jenom na ty děti anebo naopak jenom na ty zákonný zástupce“* [Tomanová]. V BSD se s rodinou pracuje individuálně, každá rodina musí přijít minimálně na vstupní rodinnou konzultaci, *„ale když je potřeba, tak jich může být neomezeně mnoho (...) může se využít dětský psycholog, mediace nebo párová terapie, záleží na tom, co se v rodinné konzultaci otevře za téma (...) Asistenti procházejí docela rozsáhlým školením, který by je mělo připravit na to, aby s tím dítětem uměli komunikovat, aby ho uměli podpořit, aby si uměli všimnout, když se tam něco děje. Ale neměli by fungovat jako terapeuti. Na to tady jsou ti odborníci, psychologové, ale asistent by měl fungovat jako kámoš, ta první instance, která od toho dítěte ty informace zjistí, to dítě se mu svěří, ale dál ošetřit už by to měl odborník“* [Tomanová].

BSD spolupracuje se školami, dalšími NNO a s OSPOD. *„Všechny děti, co jsou tady letos, tak jsou na doporučení OSPOD a někde to doporučení bylo důraznější. A někde to bylo, spíš o tom, že je OSPOD doporučil, že potřebujou k sobě nějakýho kámoše, motivaci a tak. U některých dětí ten OSPOD trval na tom, že sem budou chodit. Anebo to bylo nastavený tak, že je to pro ně poslední instance, že prostě těm dětem hrozí nařízení ústavní péče a že když nebudou chodit do toho Kámoše, tak už budou ..., že to bude mít nějaký důsledky“* [Tomanová].

Pro úspěšnou sanaci rodiny spolupracuje OSPOD s BSD. Nejdříve sociální pracovníce zavolá do BSD, zda mají místo pro ohrožené dítě a jeho rodinu, a případně se domluví na úvodní schůzce, kde bude i rodina. *„Při té schůzce my (OSPOD) z naší strany pojmenováváme rizika ohrožení dítěte, která vnímáme a na které by právě mohla být spolupráce s Barevným světem zaměřená (...) Sanace rodiny je multidisciplinární forma podpory rodiny, takže je důležité, aby to nebylo jenom o prvním setkání, ale už na tom prvním*

setkání se dohodne, kdy ten sociální pracovník se sejde znovu s koordinátorkou a rodičem, případně i s dítětem a vyhodnotí, kam se ta spolupráce posunula, co se podařilo, co ne, kde je potřeba zabrat. Takže to je asi důležitý princip té spolupráce“ [Konvičková].

Koordinátorka NNO si každé dva měsíce, případně častěji, domlouvá schůzku se sociálními pracovníci a kurátorkami. Spolupráce zde funguje většinou dobře, ale „záleží na konkrétním OSPOD nebo na té konkrétní pracovníci spíš (...) Někde nás berou jako rovnocenný a uznávají to, že máme hodně informací o těch dětech. Protože ti asistenti, když se s těma dětma scházej, tak o nich pak mají šanci zjistit hrozně moc věcí, který na tom OSPOD děti nikdy neřeknou“ [Tomanová].

Ačkoli tyto pražské OSPOD využívají služeb NNO, i zde je sanace rodiny někdy ohrožena nedostatkem pracovníků OSPOD. „Občas narážíme na to, že jsou strašně zavalení (pracovníci OSPOD) (...) Máme mít případovou konferenci a už asi třetí měsíc se na to čeká. Protože jsme se dohodli, že to svolá OSPOD. Ta škola je prostě nedobytná a paní učitelka nereaguje. Sociální pracovnice řekla, že se tam vypraví osobně a domluví to a nemá na to čas. Je to o tom, že toho mají strašně moc (...) Ta spolupráce s nima fakt funguje dobře. Že mi přijde, že jedinej problém, kterej tam je, že nemají oni čas“ [Tomanová].

BSD systematicky poskytuje pomoc ohroženým rodinám, ale jejich fungování jakožto NNO není systematicky financováno. „To je klíčový problém celý organizace. My teď máme velký finanční problémy, protože nám nebyl přiznaný grant Ministerstva. Projekt funguje osmý rok a těch předchozích sedm jsme vždycky nějaký příspěvek dostali. Tak je to teď náročný (...) OSPODy, s kterýma spolupracujeme, tak nám napsaly doporučující dopis a tak. Tahle spolupráce se státní složkou je úplně skvělá, akorát že to není podpořený těma penězma“ [Tomanová].

Problém ve financování NNO se týká i OSPOD, jelikož pak nemohou využívat služeb NNO. Vedoucí oddělení SPO: „...i v Praze tady vím, že mnoho služeb, s kterými spolupracujeme a které jsou velmi kvalitní (...) v letošním roce dostaly velmi nízké, takřka likvidační dotace“ [Konvičková]. BSD navýšil kapacitu na 45 dětí, ale stále volají OSPOD a zaplňují pořadník dalšími dětmi z ohrožených rodin, které doporučují zařadit do projektu a které BSD musí z nedostatku financí odmítat. „Ale mohlo by těch dětí být dvakrát tolik. Ze strany těch OSPODů je ta služba dobře hodnocená a využívána. Nebo byla by využívána víc, kdyby na to byly ty finance“ [Tomanová].

Pro OSPOD i BSD je vzájemná spolupráce důležitá. Vedoucí oddělení SPO: „...nemůžeme být a ani to nejde z hlediska naší pozice, abychom byli v tak intenzivním kontaktu. Takže je pro nás důležité, že víme, že probíhá spolupráce s Barevným světem dětí a ta může mít různou šíři. Může to být jenom zařazení dítěte do dobrovolnického programu po úvodním zhodnocení rodinné situace, nebo i práce s rodinou. Ale každopádně pro nás je důležité, že třeba víme, že budeme pravidelně dostávat zprávy o té spolupráci a že víme, kdyby se ta situace zhoršila, tak že Barevný svět dětí s námi a s rodinou také o tom bude komunikovat právě poroto, že jsou častěji v kontaktu a můžou tu situaci podchytit dřív“ [Konvičková].

Na práci BSD jsou převážně kladné reakce. „OSPODy si to fakt chválej, tu spolupráci. Máme hezký zpětný vazby od rodičů (...) některý rodiče sami od sebe volaj, i když není žádný problém, a děkujou, třeba že se zlepšilo vysvědčení, nebo že začlo dítě komunikovat (...) školy nebo ty učitelky říkaj, jestli je to vidět, jestli se zlepšilo to dítě“ [Tomanová]. V projektu Kámoš mám na starosti tři děti z ohrožených rodin. Děti se naší společnou prací zlepšily ve škole, kde si vylepšily známky a starší děti se úspěšně dostaly na střední školy. Pokrok je u dětí vidět i v jiných oblastech života, např. se jim zvýšilo sebevědomí. Kladné reakce dostávám od jejich zákonných zástupců, vzájemné poděkování jsme si vyměnily i při setkání se sociální pracovníci dítěte. Velice mě potěšila slova chvály, uznání a poděkování za práci s dětmi v BSD od jejich třídní učitelky. Další energii pro práci v NNO mi dodává a nejvíce mě těší reakce a poděkování od samotných dětí, které rády chodí do NNO Barevný svět dětí.

Závěr

System péče o sociálně ohroženou rodinu České republiky nedosahuje úrovně vyspělých evropských zemí. Čeští i zahraniční experti kritizují roztržitost systému sociálně-právní ochrany dětí. Jednotlivé rezorty se řídí vlastní filozofií a metodikou, vznikají tak spory o pravomocích a odpovědnosti. V ČR není důkladně dodržována Úmluva o právech dětí, podle které má být ohrožené rodině poskytnuta ochrana a pomoc, aby dokázala plnit své funkce a aby pro nejlepší vývoj své osobnosti mohlo dítě vyrůstat ve vlastní rodině.

V rámci ČR je možné konstatovat, že je zde nedostatek pracovníků OSPOD, kteří by s ohroženou rodinou měli systematicky pracovat pro zachování či obnovení rodinných funkcí. Jako garant pomoci musí být OSPOD v kontaktu se všemi ohroženými rodinami, ale často postrádají prostředky k soustavné práci s rodinou. Pokud se ohrožená rodina nachází v regionu, kde funguje pouze OSPOD, většinou s ní není systematicky pracováno. Důsledkem toho stavu SPO je, že na základě návrhů pracovníků OSPOD jsou děti z ohrožených rodin soudy umísťovány do institucionální péče. Ani poté se s rodinou většinou nepracuje, aby se umožnil návrat dítěte do rodiny. Dítě se rodině odcizí, dochází u něj k psychické deprivaci. Mladí lidé opouštějící ÚV nejsou často připraveni na život mimo ústav a dochází k závislosti jedince, případně jeho rodiny, na sociálních službách. Důsledkem současné podoby SPO je nedostatečná práce s ohroženou rodinou a následný vysoký počet dětí zbytečně umístěných v ÚV.

Služby OSPOD mohou doplňovat NNO. NNO se zaměřují na určité klienty, mohou tak s rodinou pracovat intenzivněji a podle jejich potřeb, na což pracovníci OSPOD nemají zejména časové a personální prostředky. Lze ovšem konstatovat, že v rámci ČR je nedostatek NNO zaměřujících se na práci s ohroženou rodinou. Problémem, na který upozorňuje i OSN, je absence systematického financování těchto NNO v ČR. Pouze v některých regionech se již rozvinula kvalitní spolupráce OSPOD a NNO, kteří dohromady nabízejí programy sanace rodiny. Při sanaci pracovníci NNO s rodinou systematicky pracují podle jejich individuálních potřeb, aby se předešlo nařízení ústavní výchovy dítěte, případně obnovila funkčnost rodiny pro umožnění zdravého návratu dítěte z ÚV. I zde je úspěšná sanace rodiny limitována nedostatečným počtem pracovníků OSPOD. A i v případě fungující spolupráce OSPOD a NNO, jsou NNO ohroženy finančními problémy.

Práce s ohroženou rodinou je velice důležitá, ovšem podle mého názoru je v ČR nedocenená. Dnes jsou finance vynakládány zejména na chod ústavů péče o děti, jejichž počet

by se však mohl velice zredukovat, v případě že by byly systematicky financovány preventivní programy pro zachování rodiny. Jako vhodné se mi jeví rozšíření NNO, které by byly státem systematicky podporované a které by společně s OSPOD poskytovaly programy sanace rodiny, čímž by se snížil počet dětí umístovaných do ÚV.

Čeští i zahraniční experti již několik let připravují návrhy na zefektivnění systému SPO v ČR. Jejich doporučení se týkají především rozšíření preventivních opatření pro zachování rodiny, stanovení standardu kvality a metodiky práce s ohroženou rodinou, které budou závazné pro všechny poskytovatele sociálních služeb. V ČR však stále chybí nezávislý řídicí orgán, který by sledoval dodržování Úmluvy o právech dětí a který by řídil připravovanou reformu SPO. Je otázkou několika let, zda se podaří systém péče o ohroženou rodinu ČR zefektivnit a jaké úrovně bude dosahovat.

Summary

The system of care for the socially vulnerable families of the Czech Republic does not reach the level of developed European countries. Czech and foreign experts criticize the fragmentation of care for socially vulnerable families. Individual departments have their own philosophy and methodology. The result of this are disputes about powers and responsibilities. The Czech Republic does not properly comply with the Convention on the Rights of the Child, according to which is to be provided protection and assistance to the socially vulnerable families. Growing up in a family is best for personality development of child.

The Czech Republic has lack of workers of OSPOD (Social and Child Protection Authority) workers who should systematically work with socially vulnerable families to maintain or restore family functions. As a guarantor of help - OSPOD must be in touch with all socially vulnerable families, but due to lack of the money they cannot work with the family continuously. If the socially vulnerable family is located in the region where only OSPOD officiates, mostly it will not work with this family systematically. On the basis of proposals OSPOD workers are children from vulnerable families placed in institutional care. Even after that it does not work with the family to allow the return of the child. The child alienates the family which leads to psychological deprivation. Young people leaving the institutional care are not often prepared for life outside their institute. This people or their families are dependent on social services. The consequence of the institutional setting of social and legal protection is insufficient work with socially vulnerable families and the high number of children unnecessarily placed in the institutional care.

Services of OSPOD can complement NGOs. NGOs focus on specific clients, so they can work more intensively with the family and offer solutions according to their needs. OSPOD workers have not particularly time and personnel resources. But we can say that there is not enough NGOs focusing on work with socially vulnerable families in the Czech Republic. The problem, which the United Nations refer too, is the absence of systematic funding of NGOs in the Czech Republic. Only in some regions have already developed good cooperation between OSPOD and NGOs, which together offer family redevelopment programs. During family redevelopment NGOs work systematically with the family according to their individual needs in order to avoid institutional care of a child or to restore functionality of family to allow the return of a child from institutional care. Even here is the

success of family redevelopment limited by inadequate staffing in OSPOD. These good working cooperation between OSPOD and NGOs is at risk because of non-systematic funding of NGOs.

Work with vulnerable families is very important, but in my opinion is underrated in the Czech Republic. Today money is spent mainly on the running of institutions caring for children, whose number could reduce, if preventive programs for the preservation of families were systematically funded. As appropriate it seems to me extension of NGOs, which would be systematically supported by the Government and which together with OSPOD provide family redevelopment programs, thus reducing the number of children detained in the institutional care.

Czech and foreign experts have been preparing proposals to streamline the system of social and legal protection in the Czech Republic for several years. Preventive measures for the preservation of the family should be extended. The standards of quality and methodology of work with socially vulnerable families should be determined as well, which will be binding for all providers of social services, etc. In the Czech Republic still miss an independent governing authority, which would monitor compliance with the Convention on the Rights of the Child and which would direct the upcoming reform of the social and legal protection. It is a matter of years, whether we manage to make the system of care for socially vulnerable families more effective.

Použité zdroje

AMALTHEA. *Metodika služby sanace rodiny : se zaměřením na spolupráci mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí a poskytovateli sociálních služeb Pardubického kraje* [online]. 2009, [cit.2012-20-02]. Dostupné z WWW:

<www.pardubickykraj.cz/viewDocument.asp?document=18925>.

AMALTHEA. *Občanské sdružení Amalthea: Podpora pro rodinu a dítě* [online]. [cit. 2012-03-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.amalthea.pardubice.cz/sr.htm>>.

BAŠTOVÁ, Jitka. *Možnosti participace nestátních neziskových organizací na realizaci sociálně právní ochrany dítěte*. Diplomová práce (Mgr.) Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Hana Francová, Ph.D.

BECHYŇOVÁ, Věra; KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-807-3673-925.

Crittenden. In ELLIOTT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích : prevence, příčiny, terapie*. Praha : Grada Publishing, 2002. 208 s. ISBN 80-247-0182-0.

ČEPICKÁ. In *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence : 7. odborný seminář, 25.-27. září 2006*. Praha : Free Teens Press, 2006. s. 129. ISBN 80-86963-02-0.

ČR. *Listina základních práv a svobod*. 1993.

ČR. *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7264>>.

ČR. *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů*. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7264>>.

ČT BRNO. *Sociální pracovnice z kauzy týraného Dominika vyvázla s podmínkou* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/163703-socialni-pracovnice-z-kauzy-tyraneho-dominika-vyvazla-s-podminkou/>>.

DUBEN, Rostislav. *Ekonomie veřejného sektoru*. Vyd. 1. V Praze: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2000, 325 s. ISBN 80-245-0049-3.

DUBEN, Rostislav. *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1996, 373 s. ISBN 80-859-6319-1.

ELLIOTT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích : prevence, příčiny, terapie*. Praha : Grada Publishing, 2002. 208 s. ISBN 80-247-0182-0.

FIALA, Petr; SCHUBERT, Klaus. *Moderní analýza politiky : uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno : Barrister a Principal, 2000. 170 s. ISBN 80-85947-50-1.

FRIČ, P. *Neziskový sektor v České republice: výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 203 s. ISBN 80-864-3204-1.

HAMANOVÁ, Jana. In: *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence : 7. odborný seminář, 25.-27. září 2006*. Praha : Free Teens Press, 2006. s. 129. ISBN 80-86963-02-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOST. O nás [online]. [cit. 2012-03-02]. Dostupný z WWW:
<<http://www.hostcz.org/o-nas>>.

JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Kapitola 10. Praha: Carolinum. 1992. 162 s. ISBN 80-7066-662-5.

KAHOUN, Vilém. *Vybrané kapitoly k sociální práci : Sociální práce II*. 1. Praha : Triton, 2007. 282 s. ISBN 978-80-7387-064-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, 108 s. ISBN 80-717-8006-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence : 1. odborný seminář, 5.-17. září 2000*. Praha : Free Teens Press, 2000. Socializační proces, s. 181. ISBN 80-902898-0-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 224 s. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk; KOLOUCHOVÁ, Jarmila. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. Praha : Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 1. Praha : Portál, 2003a. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003b, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2919-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby : Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 1. Praha : Portál, 2007a. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi : Specifikace různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny : v kontextu plánování péče*. Praha : Portál, 2010. 182 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

- MATOUŠEK. In BÁRTOVÁ, Eliška. *On-line rozhovor: V Česku jen 2 % opuštěných dětí* [online]. 2007b [cit. 2012-04-02]. Dostupný z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=409032>>.
- MEZIREZORTNÍ SKUPINA. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011* [online]. 2009. [cit.2012-20-02]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf>.
- MPSV. *Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti* [online]. Schválená vládním usnesením 2008, [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analyza.pdf>>.
- MPSV. *Materiály MPSV předkládané na jednání Vlády ČR 19. ledna 2009* [online]. 2009, [cit.2012-14-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6145/19012009.pdf>>.
- MPSV. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2010* [online]. Praha, 2011, [cit.2012-20-03]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11544/rocenka_2010.pdf>.
- MPSV. *Oblast sociálně-právní ochrany dětí nemá dostatek pracovníků, pomoci má národní akční plán* [online]. Praha, 2010. [cit.2012-20-02]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8955/tz_170610a.pdf>.
- MV. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : MV - odbor prevence kriminality, 2007. 108 s. ISBN 978-80-254-0259-7.
- Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy* [online]. [cit.2012-01-02]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>
- OSN. *Deklarace práv dítěte*. New York, 1959. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.pravnik.cz/uplna-zneni/uz-38.html>>.
- OSN. *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. New York, 1966. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>>.
- OSN. *Úmluva o právech dítěte*. New York, 1989. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <http://www.zsvejprty.cz/New_Folder/www/VP/umluvapd.htm>.
- OSN. *Všeobecná deklarace lidských práv*. New York, 1948. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <http://www.korunka.gns.cz/rady_skoly/vseobecna_deklarace_lidskych_prav_.htm>.
- POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Upra., dop. a aktua. vyd. Praha: Sociologické Nakl. (SLON), 2005. ISBN 978-808-6429-502.

RADA EVROPY. *Doporučení Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních* [online]. 2005, [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <[http://www.coe.int/t/dg3/children/childrenincare/Rec\(2005\)5%20Czech.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/children/childrenincare/Rec(2005)5%20Czech.pdf)>.

Rada Evropy. *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*. Štrasburku, 1996. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020109>>.

RADA VLÁDY. *Odpovědi České republiky na předběžné otázky Výboru OSN pro práva dítěte* [online]. 2011, [cit.2012-13-03]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/3_4-CRC-seznam-odpovedi-na-predbezne-otazky.doc/>.

RAUCHFLEISCH, Udo. *Doprovázení a terapie delikventů*. Vyd. 1. Boskovice: Albert ve spolupráci se Sdružením Podané ruce, 2000, 84 s. SCAN, sv. 7. ISBN 80-858-3483-9.

ROZUM A CIT. *Péče o ohrožené děti ve Středočeském kraji: Analýza potřeb a služeb* [online]. 2009 [cit. 2012-03-02]. Dostupný z WWW: <http://www.rozumacit.cz/sites/default/files/Analyza_sluzeb_ve_Stredoceskem_kraji.pdf>.

RYANOVÁ, E.A. *O Rodičích*. Praha : Lidové noviny, 1996. 166 s. ISBN 80-7106-171-9.

SCHAAD, Martina. *Neziskové organizace v ekonomické teorii: analýza vývoje a motivace bezplatných dobročinných aktivit*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, 244 s. ISBN 80-210-1971-9.

SILVERMAN, David. *Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka*. Překlad Martin Štulrajter. Bratislava: Ikar, 2005, 327 s. Pegas (Ikar), zv. 8. ISBN 80-551-0904-4.

SKOVAJSA, Marek. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 372 s. ISBN 978-80-7367-681-0.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti [online]. [cit. 2012-03-02]. Dostupné z www: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9558/Transformace.pdf>>.

UN COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD. *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention: Concluding observations: Czech Republic* [online]. [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Doporuzeni---finalni-verze-EN.doc>>.

UN. COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD. *Concluding Observations: Czech Republic* [online]. 2003, CRC/C/15/Add.201 [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f25962b4.html>>.

VANÍČKOVÁ, Eva. In *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence : 7. odborný seminář, 25.-27. září 2006*. Praha : Free Teens Press, 2006. s. 129. ISBN 80-86963-02-0.

VÚPSV. *Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů* [online]. Praha, 2009, [cit.2012-15-02]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8669/Projekt_HR170_08_def.pdf>.

Konvičková, Marta. *Expertní rozhovor*, Praha, 2012.

Tomanová, Martina. *Expertní rozhovor*, Praha, 2012.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka z rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí (text)

Přílohy

Příloha č. 1: Ukázka z rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí (text)

Tazatelka (T): *Dobře. Tak a teda když se kouknem na ten systém jako [celek].*

Respondentka (R): *[ano]*

T: *Tak jaký byste řekla, že tam jsou **největší** problémy v systému péče o ohroženou rodinu? Nebo se kterým se vy třeba konkrétně setkáváte?*

R: *Tak, jako budu říkat, ten systém budu opravdu hodnotit z pozice Prahy, která je hodně specifická tím, že myslím, že celorepublikově celorepublikově je **velký** problém a velká potíž, že je malá šíře služeb, který by podpořily rodinu a děti v konkrétních rizikových situacích. My v Praze jich máme dost, ale po celé České republice je ta situace **propastně** jiná. A opravdu sociální pracovník OSPOD má být ten, kdo je manažerem té pomoci, koordinátorem a né ten, né tím, kdo tu pomoc konkrétně intenzivně dává. Takže to je jedna věc, která se netýká Prahy, ale týká se systému a situace v celé České republice. Pak co mi přijde z pozice OSPOD špatné, tak to je počet pracovníků **OSPOD**, i kteří by měli tu situaci koordinovat. Když to porovnáme se situací v okolních evropských zemích, tak tam ty **počty** pracovníků, **počty rodin** v rizikových situacích, který ten pracovník ehm má na starosti jsou mnohem nižší. Ve Velké Británii je to třeba průměrně 15 rodin a pak samozřejmě, ta práce je jiná, má úplně jinou intenzitu, vypadá úplně jinak, než vypadá tady u nás. Stejná přetíženost je u nás třeba systémově na soudech. My máme výbornou spolupráci tady se soudem Prahy 2. Ale jsou tady dvě paní soudkyně, které jsou taky nesmírně přetížené a v některých rizikových situacích těch rodin, jako pro rodinu autorita toho koho berou na zřetel, v tom smyslu, že ta situace v rodině je špatná a že se musí něco změnit, je až soud, ale ten soud nemá taky kapacitu se těm situacím tak intenzivně ehm věnovat*

Vysvětlivky k přepisu rozhovoru:

Tazatelka: T

Respondentka: R

mluvení zároveň: *[zároveň]*

zdůraznění slova: **zdůraznění**

nedořeknutí slova: *nedořeknutí*